

DETLEF BRANDES GERMANIZOVAT A VYSÍDLIT

Nacistická národnostní politika
v českých zemích





Detlef Brandes

Germanizovat a vysídlit

Nacistická národnostní politika v českých zemích

PROSTOR



Detlef Brandes

GERMANIZOVAT A VYSÍDLIT

*Nacistická národnostní
politika v českých zemích*

přeložil Petr Dvořáček



PROSTOR | PRAHA | 2015

Originally published under the title
Detlef Brandes: „*Umvolkung, Umsiedlung, rassische Bestandsaufnahme*“.
NS-„Volkstumspolitik“ in den böhmischen Ländern.
Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Band 125

© Collegium Carolinum, München, 2012
Czech edition © PROSTOR, 2015
Translation © Petr Dvořáček, 2015
Cover photo © ČTK (foto), 2015

ISBN 978-80-7260-310-7

Knihu finančně podpořil Česko-německý fond budoucnosti



The translation of this work was supported by a grant
from the Goethe-Institut which is funded
by the German Ministry of Foreign Affairs



OBSAH

ÚVOD // 11

I. CÍLE A ZÁSADNÍ ROZHODNUTÍ NĚMECKÉ POLITIKY VŮČI ČECHŮM // 17

1. Postupná anexe // 17

2. Konfliktní duumvirát Neurath – Frank // 20

3. Spory o politiku vůči Čechům do podzimu 1940 // 24

První koncepce // 24

Plány sousedních žup // 28

Reakce říšského protektora a jeho státního tajemníka // 33

Hitlerovo rozhodnutí // 41

4. Přednost „rasové politiky“ za Reinharda Heydricha // 47

5. „Střízlivá reálpolitika“ a teror za Franka // 52

II. SFÉRY A METODY NACIONÁLNĚSOCIALISTICKÉ NÁRODNOSTNÍ POLITIKY // 59

1. Podpora „kmenových Němců“ // 59

Shledávání kmenových Němců // 61

„Smíšená manželství“ // 70

Rozšiřování školství s německým vyučovacím jazykem // 76
„Arizace“ a finanční injekce pro Němce z Protektorátu // 83

**2. Opatření namířená proti českému jazyku
a českým školám // 89**

Protektorát Čechy a Morava // 89

Území Sudet // 107

3. Poněmčování správy a hospodářství // 111

Správa // 111

Hospodářství // 118

4. Pozemková politika // 123

Vysídlování Čechů z Říšské župy Sudety? // 123

Vyvlastňování českých a židovských pozemkových vlastníků
v Říšské župě Sudety // 134

Spor o řízení a tempo uskutečňování
pozemkové politiky v Protektorátu // 139

Akce pozemkového úřadu do září 1941 // 161

Pozemková politika za Heydricha // 166

„Pročišťování německých jazykových ostrůvků“ // 169

5. Usídlování „kmenových Němců“ // 172

Říšská župa Sudety // 172

Protektorát Čechy a Morava // 175

**6. Plány na zřizování německých „koridorů“ v Protektorátu
a první kroky k uskutečnění těchto plánů // 186**

„Koridory“ vedoucí napříč Moravou a do Prahy // 187

Rozšiřování vojenských cvičišť wehrmachtu
v Milovicích, Brdech a Vyškově // 193

Milovice // 200

Brdy // 201

Vyškov // 202

Výcvikový prostor „Böhmen“ Waffen-SS západně od Benešova // 208

III. RASOVÁ POLITIKA // 229

**1. Poněmčování podle subjektivního přesvědčení,
nebo podle „rasových“ rysů // 229**

2. Poněmčování ve staré Říši // 237

Studium ve staré Říši // 237

Pracovní nasazení ve staré Říši // 241

3. „Rasová kategorizace“ // 247

Domněnky, kritéria a kompetence // 247

Rozsah, skupiny a „výsledky rasové kategorizace“; celkový počet
zkoumaných „rodových společenstev“ či osob // 263

Žádosti o udělení státní příslušnosti // 270

Zprostředkování práce ve staré Říši // 271

Povolování „národnostně smíšených manželství“ // 273

Šetření ve školách // 275

Povolování studia na německých vysokých školách // 279

Zvláštní akce // 280

4. Diskriminace, deportace a vraždění Židů a Romů // 283

5. Pozdní poznání? // 293

SHRNUTÍ // 299

Prameny a literatura // 319

1. Archivní fondy // 319

2. Literatura a publikované prameny // 320

Seznam tabulek a map // 331

Rejstřík osob // 333

Místopisný rejstřík // 345

Věcný rejstřík // 349

Seznam zkratk // 355

STRUČNÝ OBSAH

ÚVOD // 11

I. CÍLE A ZÁSADNÍ ROZHODNUTÍ
NĚMECKÉ POLITIKY VŮČI ČECHŮM // 17

II. SFÉRY A METODY NACIONÁLNĚSOCIALISTICKÉ
NÁRODNOSTNÍ POLITIKY // 59

III. RASOVÁ POLITIKA // 229

SHRNUTÍ // 299

Prameny a literatura // 319

Seznam tabulek a map // 331

Rejstřík osob // 333

Místopisný rejstřík // 345

Věcný rejstřík // 349

Seznam zkratk // 355

ÚVOD

Před čtyřmi desetiletími jsem se zabýval okupační politikou, kolaborací a odbojem v knize *Protektorát Čechy a Morava*.¹ Po pádu komunistické vlády byly obě monografie sloučeny do jednoho svazku a vydány i v češtině.² Původně jsem měl v úmyslu dále už na toto téma nepublikovat nic jiného než příležitostné statě nebo recenze. V souvislosti s jedním projektem, řešeným v Institutu pro kulturu a dějiny Němců ve východní Evropě na Univerzitě Heinricha Heineho v Düsseldorfu, který jsem vedl až do svého odchodu do důchodu v roce 2008, jsem se pak ovšem k nacionálněsocialistické politice v českých zemích přece jen ještě jednou vrátil – a to v širší podobě, než jsem původně plánoval.

Na rozdíl od šedesátých a sedmdesátých let, kdy jsem spolu se svými českými přáteli musel bojovat o to, aby mi byl umožněn přístup aspoň k malé části dokumentů z pražských archivů, po listopadové revoluci jsem měl dveře do archivů, zejména do Národního archivu v Praze, otevřené. Tam jsem v posledních letech studoval fondy z Úřadu říšského protektora, jeho státního tajemníka, německého státního ministra pro Čechy a Moravu, pozemkového úřadu centrálně odpovídajícího za politiku nakládání s pozemky a za osídlovací politiku a rovněž fondy

1/ Detlef Brandes, *Die Tschechen unter deutschem Protektorat*, I–II, Mnichov/Vídeň 1969, 1975.

2/ Detlef Brandes, *Češi pod německým protektorátem*, přel. Petr Dvořáček, Praha 1999.

některých ministrů protektorátní vlády. K pramenům, z nichž hojně cituji, patří i zprávy Bezpečnostní služby SS (*Sicherheitsdienst*, SD), ve své výpovědní hodnotě sporné. Přejímám z nich konkrétní údaje, například o počtu „smíšených manželství“, pokud však zevšeobecňuji, nedůvěřuji jim – když kupříkladu tvrdí, že česká inteligence má k okupačnímu režimu nepřátelský postoj, dělníci a rolníci naopak kladný.

Vzhledem k tomu, že české archivy povolují fotografovat dokumenty, mohl jsem v poměrně krátké době zpracovat mnoho svazků dokumentů. Tak se z plánované stati opět stala kniha. Především jsem se však stejně jako u dřívějších studií mohl spolehnout na pomoc pracovníc a pracovníků Národního archivu, zejména na všestrannou a laskavou podporu magistry Vlasty Měšťánkové, za niž jí srdečně děkuji. Znovu jsem prostudoval příslušné fondy Spolkového archivu, jehož centrála sídlí dnes v Berlíně, a k nim jsem přibral ještě některé další. Rád bych pracovníkům obou archivů poděkoval za jejich ochotně poskytované rady. Spolkový archiv dosud bohužel nenalezl cestu k tomu, aby povolil fotografování dokumentů. Rozsáhlé části fondů v Berlíně jsou navíc přístupné jen na mikrofilmech a mikrofiších, často špatně čitelných.

Rozhodl jsem se, že nacionálněsocialistickou „národnostní politikou“ se budu zabývat v českých zemích či v Česku, tedy nejenom v Protektorátu Čechy a Morava, ale i v Říšské župě Sudety. Hovoří pro to jednak věcné důvody, jednak mne k tomu přiměl dnes již lepší stav bádání. V disertacích Volкера Zimmermanna³ a Ralpha Gebela⁴ máme totiž k dispozici vynikající souhrnné výklady o Říšské župě Sudety, jež zahrnují i politiku vůči české menšině. Některé další informace o tomto regionu jsem čerpal z děl Freiy Andersové o trestním soudnictví,⁵ Jörga Osterloha⁶ o pronásledování Židů a z práce Michala Šimůnka

3/ Volker Zimmermann, *Sudetští Němci v nacistickém státě*, přel. Petr Dvořáček, Praha 2001.

4/ Ralph Gebel, *„Heim ins Reich“. Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938–1945)*, Mnichov 1999.

5/ Freia Andersová, *Straffjustiz im Sudetengau 1938–1945*, Mnichov 2008.

6/ Jörg Osterloh, *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v Říšské župě Sudety v letech 1938–1945*, přel. Blanka Pscheidtová, Praha 2010.

a Dietmara Schulzeho o eutanazii.⁷ Kromě faktograficky bohaté, i když ideologicky ještě deformované práce Josefa Bartoše⁸ byl konečně přínosný jeden novější český souhrnný výklad⁹ i celá řada statí, zejména o školské politice¹⁰ v Říšské župě Sudety.

Od doby, kdy vyšly mé knihy, začali čeští historici často na široké materiálové základně hojně bádát o hnutí odporu a někdy i o kolaboraci,¹¹ ale překvapivě málo o nacionálněsocialistické politice v užším slova smyslu a ještě vzácněji o vzdálených cílech a skutečných krocích nacionálněsocialistické národnostní politiky v Protektorátu Čechy a Morava. Pokud se tímto tématem zabývají, většinou se opírají o několik dokumentů publikovaných již před několika desetiletími. To ostatně platí i o souhrnném výkladu Jana Gebharta a Jana Kuklíka.¹² Tomuto tématu sice v řadě článků věnoval pozornost Petr Němec, ale rovněž na značně úzkém pramenném podkladě.¹³ Naopak Stanislav Staněk, Břetislav Tvarůžek a Josef Mikš s Dagmar Stryjovou se ve svých studiích o rozšiřování či zakládání vojenských cvičišť v Protektorátu opírají o značnou část existujících pramenů. Sbírku pramenů související s mým okruhem otázek týkajících se založení velkého

7/ Michal Šimůnek, Dietmar Schulze (eds.), *Nationalsozialistische Euthanasie im Reichsgau Sudetenland und im Protektorat Böhmen und Mähren 1939–1945*, Praha 2008.

8/ Josef Bartoš, *Okupované pohraničí a české obyvatelstvo 1938–1945*, Praha 1978.

9/ Václav Kural, Zdeněk Radvanovský a kol., „Sudety“ pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002.

10/ Především Josef Bartoš, „České školství v Sudetech za nacistické okupace“, v: Ervín Koukal (ed.), *Z dějin českého školství 1918–1945*, Praha 1970 (Universitatis Palackianae Olomucensis, Pedagogica – Psychologica 11), str. 251–290; František Bosák, „Germanizační úloha škol na Československu“, v: *Jihočeský sborník historický*, 33, 1964, č. 1/2, str. 58–73, č. 3/4, str. 170–190; Andělín Grobelný, „Školská otázka v okupovaném pohraničí 1938–1945“, v: *Slezský sborník*, 73, 1975, č. 2, str. 100–119; Tomáš Pasák, „Organizační a správní změny v českém školství v období nacistické okupace“, v: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy. Z pomocných věd historických*, UK, Praha 1978, str. 215–257.

11/ Detlef Brandes, „Attentismus, Aktivismus, Verrat. Das Bild der Kollaboration im ‚Protektorat Böhmen und Mähren‘ in der tschechischen Historiographie seit 1989“, v: Christoph Cornelißen, Roman Holec, Jiří Pešek (eds.), *Diktatur – Krieg – Vertreibung. Erinnerungskulturen in Tschechien, der Slowakei und Deutschland seit 1945*, Essen 2005.

12/ Jan Gebhart, Jan Kuklík, *Velké dějiny země Koruny české 1938–1945*, sv. XVa, XVb, Praha/Litomyšl 2006 a 2007.

13/ Viz seznam literatury.

vojenského výcvikového prostoru pro Waffen-SS a vysídlení dotčeného obyvatelstva vydal tehdejší Státní ústřední archiv – dnešní Národní archiv v Praze.¹⁴ Důkladné a užitečné edice dokumentů z historie Protektorátu publikovali dále Miroslav Kárný a Jaroslava Mílotová.¹⁵ Téměř všechny ostatní vydané dokumenty jsem měl k dispozici už v šedesátých a sedmdesátých letech.

Pro sféru Německé říše, případně pro celou okupovanou Evropu, předložili inspirativní studie o agrární, národnostní a rasové politice Uwe Mai¹⁶ a Isabel Heinemannová¹⁷; ty pochopitelně mohou jen v omezené míře věnovat pozornost zvláštním podmínkám nacistické národnostní politiky vůči Čechům a jejím odchylkám od politiky vůči ostatním národům okupované Evropy. Krátce před odevzdáním mého rukopisu do tisku vyšla disertace Reného Küppera o Karlu Hermannu Frankovi,¹⁸ již jsem ke svému speciálnímu tématu pro srovnání rovněž využil.

Jsem rád, že vedení Collegia Carolina tak jako již několikrát v minulosti přijalo moje dílo do jedné ze svých edičních řad. Vyjadřuji svůj dík jeho prvnímu předsedovi Martinu Schulzemu Wesselovi a stejně tak i Volkeru Zimmermannovi, jenž knihu s velkým zájmem o věc a kritickým okem zredigoval, a Volkeru Mohnovi, který obstaral sazbu a při té příležitosti bez zbytečných řečí opravil některé drobnější chyby. Susanne Volková mne zbavila značné části práce na rejstřících, i jí bych za to rád poděkoval.

■ ■ ■

14/ Jaroslava Hoffmannová, Jiřina Juněcová (eds.), *Zřizování cvičiště zbraní SS Benešov a poválečná obnova území 1942–1950*, faksimile dokumentů, Praha 1985.

15/ Miroslav Kárný, Jaroslava Mílotová (eds.), *Anatomie okupační politiky hitlerovského Německa v „Protektorátu Čechy a Morava“*. Dokumenty z období říšského protektora Konstantina von Neuratha, Praha 1987; Miroslav Kárný, Jaroslava Mílotová, Margita Kárná (eds.), *Deutsche Politik im „Protektorat Böhmen und Mähren“ unter Reinhard Heydrich 1941–1942. Eine Dokumentation*, Berlín 1997.

16/ Uwe Mai, „Rasse und Raum“. *Agrarpolitik, Sozial- und Raumplanung im NS-Staat*, Paderborn 2002.

17/ Isabel Heinemannová, „Rasse, Siedlung, deutsches Blut“. *Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*, Göttingen 2003.

18/ René Küpper, *Karl Hermann Frank (1898–1946)*, přel. Blanka Pscheidtová, Praha 2012.

Cílem německé okupační politiky bylo nejenom přičlenit české země k Německu, ale i germanizovat, případně „poněmčít“ prostor a značné části českého obyvatelstva. Němečtí mocipáni přitom rozlišovali „cíle vzdálené“, jichž mělo být dosaženo po válce, a „cíle blízké“, na něž se zaměřili už před jejím skončením. Své dlouhodobé plány a skutečná opatření označovali termínem „národnostní politika“ (*Volkstumspolitik*).

Předně si kladu otázku, proč a jak se tato „národnostní politika“ vůči Čechům lišila od politiky vůči ostatním národům východní Evropy, především vůči Polákům. Na tuto otázku existují tradiční odpovědi, jako okupace českých zemí bez válečných operací či význam tamějšího zbrojního průmyslu; takové odpovědi jsou jistě správné, z mého pohledu se k nim však přidávají další důvody. A zadruhé se zřetelněji, než jsem tak mohl učinit ve svých dřívějších pracích, táži po odlišných pozicích, strategiích a taktikách jednotlivých institucí, politiků a okupačních úředníků v Protektorátu a v Říšské župě Sudety, kteří v závislosti na vojenské situaci ovlivňovali směr a rozsah národnostní politiky. Omezení na německou národnostní politiku či nacionálně-socialistickou politiku vůči jiným národnostem znamená, že jiným elementům okupační nadvlády, jako jsou sféra hospodářství a sociálních otázek nebo spolupráce s českými úřady a spolky, se věnuji jen v souvislosti s tímto tématem. Rovněž o odboji a o odbojovém hnutí se zmiňuji pouze tehdy, pokud reagovaly na tuto politiku.

Přehled vývoje německé politiky vůči Čechům, který předkládám v první kapitole, obsahuje až na několik výjimek konstatování převzatá z mého dřívějšího výkladu. Druhá kapitola shrnuje v systematickém utřídění výsledky vyplývající ze studia archivních pramenů. Ve třetí kapitole stojí v centru pozornosti „rasová politika“ v užším slova smyslu, ta však spoluurčovala také dříve promyšlené plány a opatření. Proto aby bylo možné co nejpřesněji představit myšlenkový obzor funkcionářů i genezi, postupy a detaily těchto plánů a opatření, rozhodl jsem se často pro podrobnou citaci pramenů a pro užívání tam obsažené terminologie, jako například „němečtí soukmenovci“ či „kmenoví (tj. etničtí) Němci“ (*Volksdeutsche*), „sudetské území“ (*Sudetengebiete*) nebo „župa Sudety“ (*Sudetengau*).

Zdůrazněná místa v originále označuji kurzivou a zároveň se vzdávám vlastních zvýraznění. Do seznamu literatury pojmám jen ta díla, jež uvádím v textu jako doklad nebo ze kterých cituji.

Berlín, srpen 2012

Detlef Brandes

I. CÍLE A ZÁSADNÍ ROZHODNUTÍ NĚMECKÉ POLITIKY VŮČI ČECHŮM

1. Postupná anexe

Třebaže Hitler 26. září 1938 ve Sportovním paláci tvrdil, že „my vůbec žádné Čechy nechceme“, už o tři dny později v mnichovské dohodě žádal a obdržel území, na nichž v roce 1930 žilo přes 700 000 Čechů. Až na jižní části sudetských či pohraničních oblastí, jež byly rozděleny mezi Bavorsko, Dolní a Horní Rakousy, a na Hlučínsko, jež opět připadlo slezské provincii, bylo celé okupované území od Chodska na západě až po Opavu na východě sloučeno v „Říšskou župu Sudety“ – v župu, jež ve vzájemném prolnutí stranické a státní správy byla ustanovena k tomu, aby se stala „vzorovou župou“ pro budoucí správní reformu Říše. Konrad Henlein, do té doby předseda Sudetoněmecké strany (*Sudetendeutsche Partei*, SdP), se stal zároveň říšským místodržitelem (*Reichsstatthalter*) a župním vedoucím NSDAP (*NSDAP-Gauleiter*). Faktické předání sudetoněmeckých území mělo podle mnichovské dohody proběhnout v pěti etapách.

Před přicházejícími německými armádami a policejními jednotkami se uchýlovali do bezpečí nejenom Češi, především pracovníci drah, pošt, školští a správní zaměstnanci, ale i Židé a ohrožení němečtí odpůrci nacistů, zejména sociální demokraté a komunisté. Při konkrétní zaci páté etapy prosadila německá strana požadavek, aby se za základ

vymezení hranic mezi etnickými sídelními oblastmi vzalo rakouské sčítání lidu z roku 1910, zatímco pražská strana požadovala, aby se vycházelo z československého sčítání lidu z roku 1930. Německu musely být odstoupeny dokonce i čistě české oblasti u Opavy, Bílovice, Zábřehu a Břeclavi, takže z těchto území byly evakuovány úřady a školy. Desátého listopadu 1938 Hitler vznesl ještě požadavek na část Chodska, Jilemnicka a Československa. Československá vláda se podřídila pod dojmem německé hrozby, že nebude-li souhlasit, bude Německo požadovat další kusy území.¹

Po Mnichovu diskutovali vedoucí představitelé SdP o budoucnosti německo-českých vztahů. Poslanec Národního shromáždění Hans Neuwirth varoval před rozbitím pomnichovské republiky a anexí ostatních částí Čech a Moravy. Každý pokus prostřednictvím Němců tam žijících vyvíjet tlak na pražskou vládu by podle něho škodil těm silám, které se zasazují za „dorozumění s Německem, a to i s důsledkem hospodářského a politického začlenění do okruhu říšské moci“. Za účelem uvolnění německo-českých vztahů měli být Němci z jihlavského, vyškovského a brněnského jazykového ostrůvku vyměněni za Čechy z jižní Moravy a německé vysoké školy v Praze a Brně měly být přeloženy do Liberce, případně do Opavy.²

„Pokud Německá říše českému národu věrohodně zajistí možnosti národního a materiálního rozvoje a rovněž vojensky zabezpečí ochranu nových hranic vůči dalším polským a maďarským nárokům,“ psal poslanec SdP Ernst Kundt v dalším memorandu, bylo by podle něj možno přimět Čechy k tomu, aby nereflektovali na mezinárodní záruky hranic, s nimiž se počítalo v mnichovské dohodě. „Zbytkový stát by ve skutečnosti byl státem s formální suverenitou, který nebude

1/ Bartoš, *Okupované pohraničí*, str. 33–36.

2/ Hans Neuwirth berlínskému ministerstvu zahraničí 15. 10. 1938, v: Václav Král (ed.), *Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947*, edice dokumentů, Praha 1964, dok. 256. Neuwirth sepsal Memorandum o župní samosprávě, které v červnu 1938 předal švýcarskému vyslanci v Praze, ten je poskytl Benešovi. Ve srovnání se „zákony na ochranu národa“, v nichž SdP v únoru 1937 požadovala pro Němce především teritoriální autonomii a národnostní samosprávu s „mluvčím“ v čele, bylo jeho memorandum ještě umírněné. Po anexi sudetského území odešel Neuwirth z politiky a uchýlil se do hospodářské sféry. Daniel C. Schmidt, *Dreiecksgeschichten. Die Schweizer Diplomatie, das „Dritte Reich“ und die böhmischen Länder 1938–1945*, Curych 2004, str. 70 a 72.

ztělesňovat prakticky nic jiného než správní autonomii českého národa.“ Na rozdíl od Neuwirtha se Kundt přimlouval za posílení „zbytkového německého živlu“ v tomto státě, a sice zavedením „národního občanství“ (*Volksbürgerschaft*) vedle státní příslušnosti. Pro toto „národní občanství“ by pak mohli optovat Němci v Československu stejně jako Češi v odtržených oblastech. Němečtí „národní občané“ by měli nárok na ochranu Německé říše, na nacionálněsocialistický školský a výchovný systém i na sociální podporu poskytovanou příslušnými říšskými organizacemi. Před alternativu buď poskytnout zmíněné národní občanství etnickým Němcům,³ anebo se vzdát přátelských vztahů s Německou říší, mohou být podle něho postaveny i další státy východní Evropy. Udělení odpovídajících „národně občanských“ práv české menšině v odtržených oblastech „by však český národ, a navíc i všechny malé národy na východě a jihovýchodě jediné získalo pro nacionální socialismus a Říši“. Německé vysoké školy v Praze a v Brně měly být sloučeny v jeden „velký nacionálněsocialistický ústav“, který měl být k dispozici nikoli studentům naveným tam z Říše, nýbrž „posluchačům árijského původu z jihovýchodu“.⁴

V březnu 1939 vpadl wehrmacht do zbývajících oblastí českých zemí, ve kterých žilo jen na 200 000 Němců a 7,2 milionu Čechů. Základní linii politiky vůči Čechům stanovil Hitler. Emilu Háchovi, prezidentu pomnichovské republiky, v noci na 15. března řekl: Pokud „vstup německých vojsk proběhne únosnou formou“, poskytne Čechům „velkorysý vlastní život, autonomii a určitou národní svobodu“.⁵ V Hitlerově výnosu z následujícího dne stojí: „Protektorát Čechy a Morava je autonomní a spravuje se sám.“ Státnímu prezidentu Háchovi postavil Hitler po bok říšského protektora „coby ochránce zájmů Říše“; zmocnil ho

3/ Užívám-li výrazu *Volksdeutsche*, tedy „kmenoví (etničtí) Němci“, případně „němečtí soukmenovci“ (též přídatné jméno *volksdeutsch*, „kmene německého“, „německé národnosti“), jako označení pro Němce mimo hranice Německa ve východní Evropě, vycházím z pramenů, nevyjadřuji však při každém výskytu svou distanci uvozovkami.

4/ Memorandum Ernsta Kundta adresované berlínskému ministerstvu zahraničí (říjen 1938), v: Král (ed.), *Die Deutschen*, dok. 261. Viz též Šárka Bartošová, „K nacistickým plánům konečného řešení české otázky. Výběr dokumentů“, v: *Slezský sborník*, 74, 1976, č. 1, str. 38n. a 42n.

5/ Hewelův záznam o Hitlerově poradě s Háchou 15. 3. 1939, v: ADAP, série D, sv. IV, dok. 228.

k tomu, aby potvrzoval členy protektorátní vlády, vznášel námitky proti jejím opatřením, a „pokud by hrozilo nebezpečí z prodlení, ve společném zájmu vydá nezbytná nařízení“.⁶ Státní tajemník Wilhelm Stuckart z ministerstva vnitra ústředním říšským orgánům sdělil, že Hitler si přeje přebírat do říšské kompetence konkrétní správní odvětví a detailní otázky řešit na základě ustanovení říšského práva „jen v takovém rozsahu, jaký si bezpodmínečně vyžádá zájem Říše“.⁷

2. Konfliktní duumvirát Neurath – Frank

Osmnáctého března 1939 jmenoval Hitler říšským protektorem bývalého německého ministra zahraničí, svobodného pána Konstantina von Neuratha, státním tajemníkem v Neurathově úřadu však ustanovil Karla Hermanna Franka, dosavadního Henleinova zástupce v Sudetoněmecké straně. Spolupráci obou mužů musel nutně znesnaďňovat už jejich rozdílný původ. K tomu přistupovala ta skutečnost, že „říšský velitel SS“ (*Reichsführer SS*) Heinrich Himmler Franka na konci dubna 1939 jmenoval vyšším velitelem SS a policie (*Höherer SS- und Polizeiführer*) při Úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě (ÚŘP) a tím z něho na poli policejního dohledu a stíhání učinil úředníka nezávislého na Neurathovi. Při opatřeních německé policie byli totiž Himmler a jeho regionální zástupce Frank vázáni pouze povinnostmi „projednat“ otázku s říšským protektorem, nikoli s ním „dospět k ujednání“.⁸ Vyššímu veliteli SS a policie příslušelo „velet všem silám podléhajícím říšskému veliteli SS a šéfovi německé policie“, především všem náčelníkům Pořádkové (*Ordnungspolizei*) i Bezpečnostní policie (*Sicherheitspolizei*). V Protektorátu mu podléhaly obě řídicí služebny Státní policie v Praze a v Brně a hlavní úsek Bezpečnostní služby v Praze.⁹

6/ Vůdcův výnos z 16. 3. 1939, v: *Reichsgesetzblatt*, 1939, I, str. 485–487.

7/ Protokol o poradě státních tajemníků z 25. 3. 1939, BArch, R 21/330, str. 3–9.

8/ Brandes, *Češi pod německým protektorátem*, str. 47.

9/ Ruth Bettina Birnová, *Die Höheren SS- und Polizeiführer. Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten*, Düsseldorf 1986, str. 9–14, 83.

Začátek války posílil Himmlerovu pozici, a tím i pozici jeho pražského místodržícího Franka. Himmler byl 7. října 1939 jmenován říšským komisařem pro upevňování německého národního elementu (*Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums*, RKF) a od té doby byl nejvyšší instancí německé národnostní politiky s následujícími úkoly: „repatriace“ říšských a etnických (kmenových) Němců z ciziny, „vytváření nových německých sídelních oblastí“ především formou usídlování „navracejících se říšských a kmenových Němců“ a rovněž „vylučování škodlivého vlivu těch národnostně cizích složek obyvatelstva, jež znamenají nebezpečí pro Říši a německou národní pospolitost“.¹⁰ Tím Himmler dosáhl důležitého vítězství v mocenském boji s Waltherem Darré, říšským ministrem výživy a zemědělství. K Darrého cílům patřilo osídlování dobytých území sedláky z oblastí na jihozápadě „staré Říše“,¹¹ jejichž pozemky byly rozdrobeny v důsledku dědičného dělení parcel. K Himmlerovu triumfu přispěla skutečnost, že „navrátilci“ německé národnosti byli pro realizaci politiky osídlování okamžitě k dispozici, kdežto sedláci z Říše by byli mohli být uvolnění až reformami agrární struktury.¹²

21

Nejvýrazněji se rozpor Neurathovy a Frankovy pozice projevil na podzim 1939. Výročí založení státu si Češi 28. října v mnoha městech, a zvlášť v Praze, připomínali demonstracemi, na nichž nošením slavnostního oděvu a národních odznaků dávali najevo své odmítání okupačního režimu. Za Neurathovy¹³ nepřítomnosti vyslal

10/ Mai, „*Rasse und Raum*“, str. 122; Hans Buchheim, „Rechtsstellung und Organisation des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums“, v: *Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte*, sv. 1, Institut für Zeitgeschichte, Mnichov 1958, str. 239n. Už v polovině září 1939 se Darré pokoušel přesvědčit generálního guvernéra Hanse Franka, že „politika výživy a pozemková politika musejí spočívat v jedné ruce“, tedy pravděpodobně v Darrého. Zápis ze Stuckartovy porady s von Gottbergem 21. 9. 1939, NA, 114 5-27, str. 89n.

11/ Jako „stará Říše“ byla označována ta německá teritoria, která byla součástí Německé říše do března 1938 – tedy do anšlusu Rakouska.

12/ Mai, „*Rasse und Raum*“, str. 131.

13/ Dne 26. října vykládal Neurath Goebbelsovi, jak se Češi chystají „na státní svátek 28. října“. Goebbels mu poradil, aby „prostě prohlásil, že proti tomu nic nemáme“. Viz Joseph Goebbels, *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, ed. Elke Fröhlichová, díl I, sv. 7, str. 170. V českém vydání Goebbelsových *Deníků* (přel. Josef Otáhal, Praha 2009–2010) tato pasáž chybí.

Frank do centra Prahy bojůvky sestávající z německých studentů, z příslušníků SA a SS, které vyhledávaly střety s demonstranty. Nato se dal Hitlerem telefonicky zmocnit k tomu, že Háchovi pohrozí zrušením autonomie a nasazením Osobní standarty SS Adolfa Hitlera (*Leibstandarte SS Adolf Hitler*) pro obnovení klidu a pořádku. Do akce zapojil německou policii, jež zatkla 350 demonstrantů. Neurath a Hácha se však dohodli, že význam nepokojů budou bagatelizovat.¹⁴

V té situaci se Frank potají domluvil s Himmlerem na tom, že vyprovokují novou manifestaci, která „umožní nasadit státní mocenské prostředky“.¹⁵ S nadějí očekávaná příležitost nastala v okamžiku, kdy student postřelený 28. října svému zranění podlehl. Smuteční průvod 15. listopadu, říšským protektorem povolený, se proměnil v protiněmeckou manifestaci. Hitler si povolal Neuratha, Franka a Ericha Friederichiho, zmocněnce branné moci při ÚŘP, a přikázal, aby byly na tři roky uzavřeny české vysoké školy a byl zatčen značný počet studentů. Nato vydal Himmler nařízení, „aby za každého Němce, který byl při včerejších demonstracích zraněn – jde o 6 nebo 7 Němců –, byli zastřeleni tři strážci studentských nepokojů“.¹⁶ Frank dal pak zastřelit devět studentů, kteří se právě radili o vyslání deputace k Háchovi, jež měla vymoci propuštění zatčených studentů.¹⁷

Frank brzy nato konstatoval, že

„báze důvěry, která mě dosud pojila s panem říšským protektorem, doznala jistým způsobem újmy. Domnívám se, že to

14/ Neurath spokojeně ohlašoval Hitlerovi, že výročí bitvy na Bílé hoře v roce 1620 (8. listopadu), jehož „mělo být využito k opakování protiněmeckých demonstrací, proběhlo po celém Protektorátu klidně“. Neurath Hitlerovi 9. 11. 1939, BArch, R 43 II/1324b.

15/ Detlef Brandes, „Die deutsche Reaktion auf die Prager Demonstrationen im Herbst 1939“, v: *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, 23, 1975, č. 2, str. 210–218.

16/ Himmlerův zápis z 16. 11. 1939, NA, 114-339-9, str. 47n. Goebbels si následujícího dne poznamenal: „Neurath je poněkud měkký. Frank by nejraději celou autonomii zrušil. Ale pak bychom už neměli nic, čím bychom mohli hrozit.“ Joseph Goebbels, *Deníky*, přel. Josef Otáhal, 5 sv., Praha 2009–2010, sv. 3, str. 422, záznam ze 17. 11. 1939.

17/ *Persekuce českého studentstva*, edice ministerstva vnitra, Praha 1945, str. 79–84. Jak po válce vypověděl Jacobi, on sám excerpoval především studentský tisk a sestavil seznam studentských funkcionářů; předal ho Frankovi, který sám provedl poslední výběr kandidátů smrti. Dalibor Krčmář, „Walter Jacobi. ‚Vysloveně intelektuální typ‘ v čele protektorátní SD“, v: *Terezínské listy*, 39, 2011, str. 33.

lze vysvětlit postojem, jež jsem zaujal vůči Čechům v měsíci listopadu při příležitosti studentských nepokojů atd. (provedené exekuce a řada dalších opatření).“¹⁸

O popravách se Neurath totiž dozvěděl až po svém návratu z Berlína. V únoru 1940 a znovu v říjnu a listopadu 1940 se po klidném průběhu výročí založení státu zasazoval za propuštění všech studentů a „části ostatních Čechů zatčených od začátku války jako rukojmí“. V únoru 1940 však Hitler Neurathovu žádost o propuštění všech studentů na Himmlerovo přání zamítl. Také v prosinci 1940 přistoupil Hitler na Neurathův požadavek jen částečně: protože jen při takovémto postupu budou „na české šovinisty vyvíjet jejich vlastní lidé nátlak, aby se chovali řádně“.¹⁹ Okupační moc používala studenty také jako rukojmí, aby si vynutila ústupky na protektorátní vládě. Na oplátku bylo z koncentračního tábora Sachsenhausen po částech propuštěno celkem 1200 zatčených studentů.²⁰ Při jedné Frankově audienci 11. října 1940 se Hitler vyslovil v tom smyslu, že na znovutevření českých vysokých škol nepomýšlí, vyjádřil naopak naději, že se najde záminka k tomu, aby uzavření bylo prodlouženo na deset let.²¹ Na Frankův návrh Hitler

18/ Frank Himmlerovi dne 21. 12. 1939, NA, 114-5-27, str. 131. „Báze důvěry“ byla však narušena přinejmenším od 17. 5. 1939, kdy Frank s využitím dezinformace prosadil na místo komisařského vedoucího pozemkového úřadu Curta von Gottberga. Viz níže str. 141n. Jisté je, že Neurath se 5. 8. 1939 zasazoval za Frankova starého rivala Ernsta Kundta s odůvodněním, že Kundt se „v širokých kruzích nejen pražských Němců, ale i Němců rozptýlených jinde po celé zemi [...] těší větší oblibě než Frank“. Neurath Lammersovi dne 5. 8. 1939, BArch, R 43 II/1324a, str. 134–136.

19/ Himmlerův záznam o poradě s Hitlerem dne 23. 2. 1940. Himmler Neurathovi 20. 12. 1940, v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 39, str. 41.

20/ Brandes, *Češi pod německým protektorátem*, str. 128–131.

21/ Frankův zápis o poradě s Hitlerem dne 11. 10. 1940, v: Rozsudek nad K. H. Frankem z 27. 4. 1946 (odůvodnění rozsudku), IfZ, str. 92. Goebbelsovi, který počátkem listopadu 1940 přijel do Prahy, si Hácha stěžoval na uzavření českých vysokých škol a na velký počet zatčených. I od Neuratha si Goebbels vyslechl kritiku „humpoláckých metod mnoha nadmíru radikálních lidí“ a na „velký počet zatčených příčiněním SS“. V rozhovoru s Frankem zastával Goebbels stanovisko „být tvrdý tam, kde je tvrdost namístě, mírný tehdy, jde-li o podružné věci. Malé dárky ostatně utužují přátelství.“ Viz Goebbels, *Die Tagebücher*, díl I, sv. 8, str. 408n., záznam ze 7. 11. 1940. V českém vydání Goebbelsových *Deníků* tato i následující pasáž chybí. Už dříve si Neurath Goebbelsovi stěžoval na „neúčelné a přepjaté metody policie“. Goebbels, *Die Tagebücher*, díl I, sv. 8, str. 30, záznam z 2. 4. 1940.

nakonec 3. října 1942 rozhodl, že české vysoké školy zůstanou uzavřeny natrvalo.²²

3. Spory o politiku vůči Čechům do podzimu 1940²³

Po německých vítězstvích na severu a západě se některým radikálním skupinám v NSDAP a SS zdálo, že nastala příležitost odložit všechny zbytky zahraničněpolitických ohledů. Patřila k nim podle jejich názoru i existence Protektorátu Čechy a Morava.

První koncepce

Diskuse o budoucím přístupu k Čechům začala už před vpádem wehrmachtu, jak je vidět ze zmíněných memorand Neuwirtha a Kundta. Krátce po 15. březnu zaslal Neurath státnímu tajemníkovi na berlínském ministerstvu zahraničí Ernstu von Weizsäckerovi memorandum nazvané „Aspekty charakterizující úlohu říšského protektora v Čechách a na Moravě“.²⁴ Neurath psal: „Má-li být nové uspořádání trvalé, musí mít na zřeteli blahobyť dotčených národů a nesmí být traktováno výlučně z hlediska imperialistického nárůstu moci.“ Česká otázka může být „*vyřešena toliko maximálně velkorysým způsobem – anebo vůbec ne*“. „Jestliže se z důvodů, jež je třeba hledat v kritické situaci Evropy, necháme svést k tomu, že budeme počítat s měsíci a roky místo desetiletími, jsou vyhlídky na trvalé řešení už předem malé.“ Německá správa musí být vedena „*přísně centralistickými* zásadami

22/ Lammersův i Frankův záznam o Frankově poradě s Hitlerem dne 3. 10. 1942, NA, 114-10/11-22, str. 4–9.

23/ Zejména v této dílčí kapitole vycházím z výkladu ve své monografii *Češi pod německým protektorátem* a doplňuji ji informacemi, které jsem získal během studia v pražském Národním archivu, a z literatury, jež mezitím vyšla. Nikterak se nevyhýbám přebírání citátů či parafrází ze svých dřívějších publikací.

24/ Neurathovo memorandum, „Aspekty charakterizující úlohu říšského protektora v Čechách a na Moravě“ (*Gesichtspunkte über die Aufgabe des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren*) (s Neurathovým přípisem Weizsäckerovi z 6. 7. 1939), PA/AA, Staatssekretär, R 29773. Částečně otištěno v: *Die faschistische Okkupationspolitik*, dok. 46.

a určovat ji musí z Vůdcova pověření jen a jediné říšský protektor“. Politickou linii určují podle něho následující body:

1. Rozbití českého úsilí o vlastní státnost.
2. Zachování českého národa.
3. Začlenění česko-moravského prostoru do Velkoněmecké říše.

Tyto tři body prý opakovaně zdůraznil Vůdce, a musejí být tudíž považovány za základ veškerého politického působení v Protektorátu. K bodu 1 memorandum uvádělo: „Dosud existující projevy vlastní státnosti je třeba vymýtit“, „je třeba zamezit tomu, aby v otevřené či skryté podobě znovu ožívaly“. Všichni představitelé německé moci mají „budit dojem, že jsou povzneseni nad jakoukoli politiku šikany a zlomyslného popichování, jež by navíc byla dobrá jediné k tomu, aby přiživovala odhodlání českého národa k odporu“. Co se bodu 2 týče, pokračuje Neurath, bude třeba od počátku dbát na to, aby u Čechů nikdy nemohla vzniknout pochybnost o loajálním, ba „*velkorysém*“ naplňování tohoto slibu“. Celé oblasti pěstování národních specifík musí být z německé strany odebrán půvab zakázaného, a tím i politický charakter. Zajímavou analogii takového postupu poskytuje Bismarckovo (sic!) nakládání s bavorským partikularismem. Do této kapitoly patří i jazyková otázka, píše. Čím méně se bude nějak zásadně zabraňovat Čechům v užívání jejich jazyka, tím snazší to bude mít praktická propaganda propagující přednostní užívání němčiny. Němečtí úředníci nechť si klidně osvojí pár českých slůvek.

K „začlenění do velkoněmeckého prostoru“ (bod 3) by se mělo podle Neurathova názoru směřovat cestou zlepšení ekonomického postavení obyvatelstva a prostřednictvím sociální péče. Regulované hospodářství přinese Čechům především v devizovém a surovinovém sektoru velké zhoršení situace. Bude tedy třeba dbát zvláště na to, aby se Čechům za tyto ekonomické oběti „dostalo *sociálního vyrovnání*, a to takovým způsobem, že širokým masám budou poskytnuty tytéž výhody jako v Říši“, zejména zakládáním českých variant takových uskupení, jako jsou Německá pracovní fronta (*Deutsche Arbeitsfront*, DAF), Radostí k síle (*Kraft durch Freude*, KdF)

a Nacionálněsocialistická organizace národní dobročinnosti (*Nationalsozialistische Volkswohlfahrt*, NSV). Rozhodující význam tu má „Říší poskytovaná *velkorysá nabídka pracovních míst* české střední a horní vrstvě“. Je třeba umožňovat zvláštní zvýhodnění studia na německých vysokých školách. V delší perspektivě lze těmito prostředky docílit toho, že česká inteligence bude dobrovolně a ve velkém měřítku odcházet do Říše, kde ji „bude čekat odnárodnění“. Závěrem se v tomto memorandu praví:

„V oblasti likvidace vlastní státnosti hovoří výše uvedené výklady pro přísný a cílevědomý postup, v ostatních oblastech (kultura, národní specifika, sociální péče, správa) pro politiku měkké ruky a ‚dlouhé uzdy‘. [...] Široké vrstvy každé národnostní skupiny se k soustředěnému obrannému boji odhodlávají jen neochotně a pouze tehdy, když je administrativa a politika šikanuje v jejich bezprostřední, osobní sféře, brání jim v užívání jejich mateřštiny a jestliže se jim znemožňuje [...] uchovávat lidové zvyky. V naší uspěchané době se česká národnost během jedné až dvou generací nepochybně propadne do bezvýznamnosti historické kuriozity (Bretonci ve Francii, Lužičtí Srbové).“²⁵

Stejným směrem míří poznámka v příruční složce vyslance Carla Clodia, nadepsaná „Směrnice pro obchodněpolitické dohody Německé říše o hospodářských kontaktech Protektorátu se zahraničím“:

„Je třeba vycházet z Vůdcova politického pokynu říšskému protektorovi, podle něhož má být autonomie Protektorátu prozatím zvlášť silně zdůrazňována a českému obyvatelstvu má být poskytnut pocit, že řízení svých věcí, zejména záležitostí hospodářských, má v rukou ono samo.“²⁶

Na podobných myšlenkách postavil svůj rozklad z 12. července 1939, nazvaný „Český problém“, generál Friderici. Podle jeho názoru by

25/ Tamtéž.

26/ Clodia příruční složka, PA/AA, E 085765-8.

„české společenství mělo být místně i duchovně zrušeno a za tím účelem by měla být z prostoru Čech a Moravy napřed vyvedena jeho elita. Mělo se tak stát cestou podpory „vystěhovalectví a stěhování za hranice“, případně „absorbováním ve velkoněmeckém prostoru“. Námitky rasových ideologů přešel argumentem, že sedm milionů Čechů není v porovnání s osmdesátimilionovým národem tolik; a Němci sami jsou beztak silně „prostoupeni slovanským elementem, přesto nedošel jejich německý charakter újmy“. Z těchto důvodů by bylo záhodno povolat do „staré Říše“ české vědce a ekonomy a rovněž přizvat techniky a kvalifikované dělníky, organizovat výměny lékařů a studentů a tak dále.²⁷ Obě koncepce odrážejí spíše plány německých nacionalistů a imperialistů než rasistických nacionálních socialistů.

Dokladem jejich představ může být jedno rané memorandum rasověpolitického referátu NSDAP²⁸ z pera prof. dr. Waltera Große s titulem „Hlavní rasověpolitické zásady politiky Německé říše vůči cizím národům“ z roku 1939, jež se týkalo i Čechů. Groß tvrdil, že německy mluvící části českých zemí jsou „z hlediska rasového utvářeny výrazně silnějšími nordickými a fálskými rysy“ než „rasově nejednotné“ české části. Vzhledem k „příměsi nordické krve“ však existují „oblasti, ve kterých suma většinou rolnicko-řemeslnického obyvatelstva je rasově a kulturně rovna Němcům“. „Česká otázka“ se sice během války vyřešit nedá, Groß přesto požadoval „jasné oddělení Němců a Čechů“ a jednotně vymezené kompetence politiky vůči Čechům.²⁹

27/ Memorandum vojenského zmocněnce při ÚŘP „Český problém“ z 12. 7. 1939, v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 13. Milotová chápe názory vyjádřené v tomto memorandu jako extrémní, protože fyzická likvidace Čechů je tam označována jako věc za normálních okolností nemožná. Jaroslava Milotová, „Die NS-Pläne zur Lösung der ‚tschechischen Frage‘“, v: Detlef Brandes, Edita Ivaničková, Jiří Pešek (eds.), *Erzwungene Trennung. Vertreibungen und Aussiedlungen in und aus der Tschechoslowakei 1938–1947 im Vergleich mit Polen, Ungarn und Jugoslawien*, Essen 1999, str. 26.

28/ Roger Uhle, „Das Rassenpolitische Amt der NSDAP“, v: Michael Fahlbusch, Ingo Haar (eds.), *Handbuch der völkischen Wissenschaften*, Mnichov 2008, str. 506–511.

29/ Walter Groß (ed.), *Rassenpolitische Leitsätze für die Fremdvölkpolitik des Deutschen Reiches*. Koncept vypracovaný oddělením pro etnické Němce a otázky menšin (dr. G. Hecht) za spolupráce oddělení pro právní otázky (rada okresního soudu dr. E[rich] Wetzel), s Frankovou paraťou, NA, 114-3-14, str. 98–117. Viz též Milotová, *Die NS-Pläne*, str. 30–32. Milotová datuje *Leitsätze* jarem 1940. Groß předložil 25. 11. 1939 též memorandum nazvané „Otázka nakládání s obyvatelstvem bývalých polských území z rasověpolitických hledisek“ (*Die Frage der Behandlung der Bevölkerung der ehemaligen*

Už v roce 1939 ministerstvo vnitra konstatovalo, že v důsledku pomnichovského vedení hranice byly „osudovým způsobem přervány organické souvislosti“. Města tak byla zbavena svého zázemí. Ministerstvo žádalo Hitlerovo rozhodnutí, zda je po dohodě s říšským protektorem možná úprava hranic. Když se však šéf Říšského kancléřství Hans Heinrich Lammers ujišťoval, zda jsou úpravy hranic skutečně „tak naléhavé“, aby se jimi musel zabývat Hitler, vyslovilo ministerstvo vnitra souhlas s odložením otázky.³⁰

Po německých vítězstvích v západní Evropě se budoucností Protektorátu zabývala různá místa. Diskuse nyní zjevně přesáhla rámec sporu mezi nejvyššími správními orgány, takže Vůdcův zástupce považoval za nutné připomenout povinnost dodržovat mlčenlivost a zakázat jakékoli veřejné zmínky o budoucnosti českého národa. Kromě toho mu měly být všechny projevy funkcionářů NSDAP v Protektorátu předkládány k předběžné cenзуře.³¹ Diskuse mezi nejvyššími funkcionáři však pokračovala. Soustřeďovala se především na dvě témata: zaprvé na rozdělení Protektorátu mezi okolní župy a zadruhé na způsob nakládání s Čechy.

Plány sousedních žup

Hitler 9. prosince 1939 potvrdil Neurathův kurz: na Neurathovu informaci o plánech na vzájemné odloučení Čech a Moravy Hitler odpovídal, že obě území mají zůstat pospolu a mají být i nadále vedena říšským protektorem. Vzhledem k omezením daným válečným hospodářstvím

polnischen Gebiete nach rassenpolitischen Gesichtspunkten), ve kterém se zasazoval za to, aby byly na polském území zakládány německé „vsi ozbrojených sedláků“, a za jasné oddělení německých „pánů“ od polských zemědělských dělníků. Rolf-Dieter Müller, *Hitlers Ostkrieg und die deutsche Siedlungspolitik. Die Zusammenarbeit von Wehrmacht, Wirtschaft und SS*, Frankfurt nad Mohanem 1991, dok. 4. V říjnu 1940 hovořil Groß o rasově politických otázkách k německým studentům v Praze. Měsíční zpráva hlavního úseku SD Praha za říjen 1940, str. 3, NA, 114-9-20.

30/ Říšský ministr vnitra Říšskému kancléřství 3. 11. 1939, odpověď z 3. 4. 1940, říšský ministr vnitra Říšskému kancléřství 20. 4. 1940, BArch, R 43 II/1324a.

31/ Nařízení Vůdcova zástupce A 67 ze 4. 7. 1940, NSDAP/Reichskanzlei, Reichsverfügungsblatt, Ausgabe A, 1940, str. 101.

je třeba udržet autonomii Protektorátu. Osídlování Němců v Protektorátu ani evakuace Čechů nepřichází vzhledem k potřebě lidí ve „znovunabytých východních provinciích“ v úvahu. Na Neurathovo upozornění, že komisařské vedení pozemkového úřadu připravilo vyvlastnění českého státního majetku a dalších ploch,³² Hitler žádal, aby byl tento proces okamžitě zastaven. Povolil opětné otevření ústavů českých vysokých škol, výuka však obnovena být nesměla.³³

Jeden z prvních písemně vypracovaných plánů na rozdělení pochází ze sudetské župy (viz mapa č. 1 v mapové příloze za str. 200).³⁴ Materiál připomíná dřívější snahy o úpravy hranic, plány na rozšíření opavského vládního kraje o Těšínsko nebo Poolší a Moravskou Ostravu,³⁵ zmiňuje se i o požadavcích župního vedení Dolního Podunají na Moravu či aspoň její část. Autor vychází z konstatování, že mnichovská úprava hranic „politicky, komunikačně i hospodářsky trhá celistvé oblasti“

32/ Viz níže str. 161–163.

33/ Neurath Stuckartovi 10. 12. 1938, Neurathův zápis z 11. 12. 1939, NA, 114-339-9, str. 18 a 16. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 22. Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP zaslaná ministerstvu zahraničí 15. 12. 1939, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 406437n.

34/ Memorandum župní kanceláře pro pohraniční oblasti sudetské župy z 25. 7. 1940 „Návrhy nového členění česko-moravského prostoru“ (*Vorschläge für eine Neugliederung des böhmisch-mährischen Raumes*) (s přípisem kanceláře pro pohraniční oblasti [Künzel] Frankovi ze 7. 8. 1940) s mapou, NA, 114-3-14, str. 128–141. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 97. O tomto plánu byl zpraven i delegát berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP, jenž své ministerstvo informoval 26. 8. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217384-8.

35/ Srov. memorandum „Propojení oblasti Moravské Ostravy a Poolší (Těšín a Osvětim) se župou Sudety“ (*Die Verflechtung des Gebietes Mährisch-Ostrau und Olsa /Teschen mit Auschwitz/ mit dem Gau Sudetenland*) (s Henleinovým přípisem Frankovi z 11. 10. 1939), NA, 109-4-84. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 19, s přípisem Hitlerovi z 11. 10. 1939, BArch, R 43 II/1324b, str. 51–57. Opavský vládní prezident Friedrich Zippelius v soukromém dopise Henleina žádal, aby se zasadil o připojení území kolem Moravské Ostravy a Vítkovic k sudetské župě. Zippelius Henleinovi 23. 3. 1939. Cit. v: Gebel, „*Heim ins Reich*“, str. 339. Za touto žádostí stál rovněž starosta Opavy (Henleinovi 28. 3. 1939), okresní vedení NSDAP (Henleinovi 29. 3. 1939) a Henlein (Männel Frankovi 14. 4. 1939), NA, 110-10-27, str. 27–37. Už v dubnu 1939 předložil Walther Latzke, ředitel opavského říšského archivu, memoranda, v nichž navrhl zvětšení opavského vládního okresu na úkor Protektorátu, a sice o okresy Moravská Ostrava, Frýdek (Friedek) a Místek (Mistek) na východě, Žamberk (Senftenberg) na západě a Nový Jičín (Neutitschein) na jihu. Po útoku na Polsko by býval rád vládní okres doplnil ještě o Těšín-Bílsko (Teschen-Bielitz) a Osvětim-Zator (Auschwitz-Zator). Stefan Lehr, *Ein fast vergessener „Osteinsatz“*. *Deutsche Archivare im Generalgouvernement und im Reichskommissariat Ukraine*, Düsseldorf 2007, str. 72–74.

a že sudetskou župu je možno považovat jen za „základnu útoku na české národní teritorium“. Hovoří o nezbytnosti zničit „fikci o jednotě historických zemí“ Čech a Moravy a rozčlenit Protektorát tak, aby „se docílilo příslušného rozložení českého obyvatelstva do více oblastí, ale při zachování určitého poměru německého a českého obyvatelstva v jejich rámci“. Memorandum se vyslovuje pro vytvoření české župy, do níž by byla zahrnuta území sudetoněmecká spolu s menšími teritorii bavorskými, saskými a slezskými. Česká župa však měla podle tohoto textu zahrnovat jen severní území historických Čech, jižní měla být přibližně rovným dílem přivtělena k župám Bavorská východní marka (se Sušicí a Klatovy) a Horní Podunají (s Budějovicemi).³⁶ Autor kromě toho považuje za nutné utvořit malou župu Pomoraví s centrem v Olomouci. Brno, Jihlava a Uherské Hradiště měly být připojeny k Dolnímu Podunají a Moravská Ostrava ke slezské průmyslové župě.

Autor plánu, vedoucí župní kanceláře pro pohraniční oblasti župy Sudety Franz Künzel, Frankovi sdělil, že v souladu s Henleinovou výzvou zamítl plán ústeckého vládního prezidenta dr. Hanse Krebse utvořit z „vládních krajů“ (na mysli má pravděpodobně oberlandratské okresy) olomouckého a královéhradeckého Českou župu a Pradědskou župu. On sám by prý rád zabránil tomu, aby východní Sudety byly připojeny k Hornímu Slezsku.³⁷ Za Künzelovým plánem na dělení stály zřejmě spíše snahy sousedních žup o rozšíření jejich území než nějaká kritika metod protektorátní politiky. Gebel předložil celou řadu přesvědčivých argumentů, že Henlein se osobně zasazoval za definitivní separaci Němců a Čechů, a proto stál nejvýš za plánem na omezené zvětšení své župy na Ostravsku, a nikoli za plánem Künzelovým.³⁸

36/ „Memorandum budějovických Němců“ (*Denkschrift der Budweiser Deutschen*) požadovalo už v březnu 1939, aby byly od Protektorátu odděleny České Budějovice a okolí, jež se měly stát centrem samostatné německé „Lesní župy“, NA, 109-2-104.

37/ Memorandum župní kanceláře pro pohraniční oblasti sudetské župy z 25. 7. 1940 „Návrhy nového členění česko-moravského prostoru“ (*Vorschläge für eine Neugliederung des böhmisch-mährischen Raumes*) (s přípisem kanceláře pro pohraniční oblasti [Künzel] Frankovi ze 7. 8. 1940) s mapou, NA, 114-3-14, str. 128–141. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 97. Viz též Stanislav Biman, Jaroslav Malíř, *Kariéra učitele tělocviku*, Ústí nad Labem 1983, str. 285–287.

38/ Gebel, „*Heim ins Reich*“, str. 346–351.

Vedoucí Říšského kancléřství 6. srpna 1940 sdělil ústředním říšským orgánům, že Neurath si na plány na dělení Protektorátu stěžoval Hitlerovi. Neurath, psal Lammers, ve zprávě předložené Hitlerovi uvádí, že „určité nebezpečí pro jednotné zaměření německé politiky v Protektorátu spatřuje v tom, že různá německá místa v Protektorátu i mimo něj se zaobírají – zejména v poslední době – budoucím uspořádáním česko-moravského prostoru a pouštějí se do vypracovávání různých plánů“; a Češi dokážou „každé oslabení ústřední autority jeho úřadu národnostněpoliticky využít“. Lammers na tyto argumenty říšského protektora sice upozornil, ale nenavázal na ně žádnými nabádavými výzvami – známka toho, že diskuse nebyla tenkrát ještě u konce.³⁹

Spor o zmíněný plán skutečně nikterak neustával. Kurt Ziemke, delegát říšského ministerstva zahraničí při ÚŘP, 19. srpna 1940 do Berlína psal: „Plány na reorganizaci Protektorátu nabyly konkrétnější podoby. Pokud jsem měl možnost se informovat, má župní vedoucí Jury zhruba za pět týdnů předložit Vůdci následující plán.“ Jury, psal Ziemke, usiluje o připojení Moravy ke své župě Dolní Podunají a o přeložení hlavního města župy do Brna. Ta část moravských Čechů, kteří mají „z hlediska krve a svých postojů“ patřičné předpoklady, může být podle Juryho podrobena „přeměně národnosti“, tedy asimilována; další část měla být přestěhována na „území souvislého německého osídlení“ a tam jí „změněna národnost“. A konečně „relativně nepatrná část Čechů, kteří žádným způsobem neskýtají předpoklady pro skutečnou změnu národnosti“, měla být vystěhována „do jiných prostorů, například do kolonií nebo do některých jiných zámořských zemí“.⁴⁰ Předcházející den zaujal Ziemke naopak pozici říšského protektora: Zprvve je nejučelnější, aby „odnárodnování“ Čechů a „poněmčování“

39/ Lammersův přípis adresovaný ústředním říšským orgánům z 6. 8. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, K 204739.

40/ Memorandum vedení župy Dolní Podunají [léto 1940], NA, 114-9-83. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 98. Jury chtěl také založit expozituru v Brně a obsadit ji svým osobním referentem, aby „z mého pověření navázal přímý kontakt s protektorátní vládou“. Jury říšskému ministru financí Franzi X. Schwarzovi 14. 9. 1939, BArch, NS 22/597. S tím, že část Čechů na Moravě by mohla být „poněmčena“, se Jury svěřoval i Goebbelsovi, viz Goebbels, *Die Tagebücher*, díl II, sv. 2, str. 170, záznam z 24. 10. 1941 (v českém vydání *Deníků* není tato pasáž obsažena).

česko-moravského hospodářského prostoru bylo prováděno centrálně z Prahy. Zadruhé Praha je hospodářským centrem jihovýchodu Evropy. Tento význam má zůstat zachován a nemá být postoupen některému městu mimo Velkoněmeckou říši. Než budou definitivně vyřešeny otázky české země, je třeba vyčkat nového uspořádání jihovýchodní Evropy.⁴¹

Moravskoostravský oberlandrat hovořil ve své zprávě o tom, že slyšel dokonce o pěti různých plánech týkajících se budoucnosti Protektorátu. Slezské župní vedení si přeje rozšíření o ostravskou průmyslovou oblast. Senátor Rudolf Wiesner z Bílska (Bielsko, Bielitz) se prý naopak přimlouvá za malou „Beskydskou župu“, jež má pozůstat z tohoto města a okresů Bílsko-Bělá (Bielsko-Biala, Bielitz-Biala) a Živec (Żywiec, Saybusch). Představitelé ostravského průmyslu se shodují na tom, že Ostravsko a Karvinsko (Poolší) patří k sobě, ale odmítají spojení s katovickou průmyslovou oblastí. Oberlandrat psal, že ostravští průmyslníci dávají setrvání v Protektorátu přednost před připojením k Hornímu Slezsku. Nejmilejší by jim však bylo sloučení Moravské Ostravy, Poolší, dále okresu Bílsko-Bělá, Hlučínska, většiny opavského vládního kraje a severozápadní části Moravy (Olomouc a Haná) v samostatnou župu.⁴² Třicátého srpna 1940 shrnul delegát říšského ministerstva zahraničí různé plány takto:

„Je možno mít za prokázané, že existují určité proudy, jež míří k ‚budoucnosti Protektorátu‘. Zdá se také, že tyto úmysly na-
byly ostřejších kontur v konkrétních plánech. Prameny těchto tendencí je třeba bez výjimky hledat na územích mimo Protektorát. Nyní pravděpodobně existuje více plánů, ty však musejí
býti nejdříve uvedeny ve vzájemný soulad, než budou v podobě návrhu předloženy Vůdci.“

41/ Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí z 19. 8. 1940, PA, AA, Inland IIg, Nr. 417, 217380-82.

42/ Moravskoostravský oberlandrat [dále též OLR] (von Rumohr) říšskému protektorovi [dále též ŘP] (von Burgsdorff) 6. 9. 1940, NA, 114-3-14, str. 46-50. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 107.

Společnou základnou těchto plánů, pokračoval delegát, je a) požadavek nového rozčlenění Sudet a b) názor, že konečný cíl, poněmčení česko-moravského prostoru, předpokládá zrušení Protektorátu. K odůvodnění plánů se uvádí: Mnichovská úprava hranic byla motivována jen zahraničněpoliticky. Zpřetrhala hospodářské, dopravní a krajinné souvislosti „a je jí zapotřebí národněpoliticky podložené definitivní korekce“. Protektorát musí být zrušen, protože „ani český národ, ani protektorátní vláda se nechtějí přimknout k naší linii a začlenit se do našeho životního prostoru“. Autoři plánů chtějí „rozčlenit česko-moravský prostor do dvou žup a zbytkové oblasti, na něž by se nedostalo, rozdělit mezi sousední župy Slezsko, Bavorská východní marka, Horní a Dolní Podunají“.⁴³

Reakce říšského protektora a jeho státního tajemníka

Porada ÚŘP s oberlandraty⁴⁴ 15. srpna 1940 sloužila pravděpodobně přípravě odpovědi na plány sousedních žup. Za vedení státního podtajemníka Kurta von Burgsdorffa diskutovali oberlandrati o otázce asimilace Čechů. Oberlandrat z Klatov konstatoval: „Slušní a vážení Češi zatím nepřišli, dosud přicházela jen ‚chátra‘.“ Ostatní oberlandrati z Čech odhadovali, že na asimilaci bude zapotřebí vyhradit dlouhý

43/ Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí z 30. 8. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217389-93. V září se mezi českým obyvatelstvem v Protektorátu začaly šířit zvěsti, že „založení Říšské župy Morava lze očekávat každým dnem“. Měsíční zpráva hlavního úseku SD Praha za září 1940, str. 1. NA, ÚŘP, dod. I, kr. 32.

44/ V té době byl Protektorát rozdělen ještě na 20 německých oberlandratských okresů, které v zásadě odpovídaly politickým okresům Československé republiky, v Čechách: Praha, Plzeň, Klatovy, České Budějovice, Tábor, Německý Brod, Kolín, Pardubice, Hradec Králové, Jičín, Mělník a Kladno, na Moravě: Brno-město, Brno-venkov, Jihlava, Olomouc, Prostějov, Kroměříž, Zlín a Moravská Ostrava. Počet byl k 1. 10. 1940 snížen na 15 a při správní reformě v červnu 1942 dále radikálně redukován na sedm, počet soudních okresů se z 93 zmenšil na 78, poté do 30. 10. 1942 na 67. Zpráva o činnosti ÚŘP za květen 1942 z 11. 6. 1942 (výtah), BArch, R 6/210; ŘP říšskému ministru financí 30. 10. 1942, R 2-11876, 39n., říšský ministr vnitra nejvyšším říšským orgánům 13. 7. 1942, BArch, R 2/11875, 59n. Stanislav Šisler, „Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939–1945“, v: *Sborník archivních prací*, 22, 1972, č. 1, str. 210–215.

čas; zároveň považovali za nutné vysílat Čechy na práci do Říše a též Němce ze staré Říše usídlovat v Protektorátu, brněnský reprezentant sázel na „svéráz různých kmenů“ na Moravě, které údajně „o Češích nechtějí ani slyšet“.⁴⁵ Mezi materiály ÚŘP je jeden elaborát nazvaný „K řešení české otázky“ s rukopisnou poznámkou „Neplatí!“. Své představy zde ich-formou rozvíjí autor, za nímž lze tušit buď samého Franka, nebo některého z jeho bližších spolupracovníků:

„Klín českého národa vnikající v německé tělo národní nejdále na západ až k Plzni a Domažlicím musí být za Adolfa Hitlera zcela zbaven své protiněmecké agresivity, asimilován, příp. germanizován, tzn. prostor i lidé musejí být zcela poněmčeni.“

Vzhledem k tomu, že Morava se na rozdíl od Čech člení v kmeny a v těch je „mnoho německé krve“, pokračuje pisatel, bylo by možné Moravu zprvu vyčlenit z Protektorátu, sever spojit se Slezskem a střed a jih s župou Dolní Podunají. Poté je třeba obnovit historickou jednotu Čech. Ke středu Čech bude pak nutno přistupovat „po určitou dobu jako k české rezervaci“. Praha je přirozeným středem i pro okrajová německá území. Pro „totální germanizaci země i jejích obyvatel“ je zapotřebí „s rodnou hroudou pevně svázaného, po krvi německého, vitálního a bojovného živlu německého“, tedy sudetského.

„Nezbytností a předpokladem vítězného dokončení po staletí trvajícího boje dvou živlů národních jest dále, aby pán v Čechách nebyl podroben berlínským resortním ministerstvům a vystaven jejich libovůli. Tento muž musí být i napříště vybaven co nejširšími zvláštními pravomocemi a podřízen přímo Vůdci.“

Musí mít kolem sebe malý sbor bojovníků za vlastní národ, s nímž bude moci zemi ovládat. „Musí znát mentalitu i protiněmecké smýšlení Čechů a nesmí se nechat dojmout – tak jako 90 procent všech říšských

45/ Výtah ze zápisu o poradě oberlandratů 15. 8. 1940, NA, 114-155-18, str. 3–6. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 99. Německé úřady tu měly na mysli zejména „moravské Slováky“ a jejich kulturní svaz Národopisná Morava pod vedením malíře Joži Uprky a jeho syna. Bratislavští politici si občas pohrávali s myšlenkou připojení Slovácka ke Slovenské republice. Kulturní svaz podporovala i firma Baťa. Gies sturmbannführerovi SS Ploetzovi 12. 2. 1942, NA, 109-4-76, str. 4–18.

Němců v ÚŘP – českými slzami či dát se zmást českým předstíráním loajality. “Šest a půl milionu Čechů nelze vystěhovat. Je třeba sestavit desetiletý až patnáctiletý plán.

„Je při tom nutno využít všech metod sloužících germanizaci, od pokusu získat rasově a z hlediska krve vyhovující český národní živel mezi českým rolnictvem a dělnictvem až po brutální vyhlazení většiny dnešní české inteligence a přesídlení určitého počtu Čechů, kteří jsou pro německé tělo národní z rasových důvodů nestravitelní.“⁴⁶

V tomtéž konvolutu lze nalézt také krátké pojednání, ve kterém jeho autor poukazuje na nebezpečí, že rozdělení Protektorátu by posílilo český panslavismus.⁴⁷ Tento koncept sepsaný v první osobě a doplněný mnoha rukou psanými korekturami, téměř jistě Frankovými, dovolu- je takovouto velmi pravděpodobnou interpretaci: Frank před konfe- rencí oberlandratů 15. srpna 1940 přinejmenším zvažoval možnost, že bude-li to nutné, bude požadavky Juryho akceptovat a sám se bude stavět do role předurčeného panovníka Čech. Jako argumentační po- můcky využil Frank elaborátu nazvaného „Několik poznámek k britské správě v Indii“; zatrhl v něm několik pasáží, v nichž byla řeč o lokálním úředníkovi, „místním člověku [*man on the spot*]“, jenž „dokáže indický národ ovládat lépe, než je toho schopna ústřední vláda“. V rukou toho- to britského oblastního důstojníka se podle elaborátu sbíhají všechny nitky administrativy.⁴⁸ Devatenáctého srpna 1940 informoval delegát říšského ministerstva zahraničí při ÚŘP své ministerstvo o Neurathově a Frankově reakci na plány sousedních žup takto:

„Dle mých poznatků je říšský protektor zcela proti tomuto plánu. Baron Neurath prý také pracuje na rozkladu určeném Vůdci, kde se vyslovuje za uchování Protektorátu, a sice v zájmu

46/ Koncept [Frankův?] „K řešení české otázky“ (*Zur Lösung der tschechischen Frage* [nedatováno]), NA, 114-3-14, str. 91–95.

47/ Elaborát „Panslavistické nebezpečí v důsledku dělení“ (*Gefahr eines Panslawismus durch Teilung*), NA, 114-3-14, str. 96n.

48/ Elaborát „Několik poznámek k britské správě v Indii“ (*Einiges über die Verwaltung in Indien*) s Frankovou parafrází, NA, 114-3-14, str. 174–178.

úspěšného provádění národnostního boje. Rovněž státní tajemník Frank je zřejmě odpůrcem Juryho návrhů. Frankovy úvahy – já sám jsem s ním nehovořil – se dle všeho ubírají těmito směry:

- a) Uchování Protektorátu po přechodnou dobu 2 až 3 let,
- b) poté zrušení úřadu státního prezidenta a protektorátní vlády; nahradí ji svým úřadem říšský protektor. Český úřednický aparát zůstane zachován, jen vedoucí místa budou obsazena Němci,
- c) poněmčování formou zavádění jednotného jazyka (němčiny) a německého jazyka jakožto jediného vyučovacího jazyka ve školách,
- d) odnárodnění Čechů ruku v ruce s odstavením jejich dosavadní vůdčí a vzdělanecké vrstvy.⁴⁹

Dne 31. srpna 1940 zaslal von Neurath své vlastní memorandum i memorandum Frankovo Lammersovi a žádal ho, aby je předložil Hitlerovi a jim oběma, Neurathovi i Frankovi, sjednal s Hitlerem v brzké době schůzku, „ještě než mu všechny možné plány přednese druhá strana“. Zcela neoficiálně se prý dozvěděl, že „určitá stranická a další místa zamýšlejí seznámit Vůdce s návrhy týkajícími se odloučení různých částí mně podřízeného Protektorátu“.⁵⁰ V první příloze zaujímal stanovisko k plánům na dělení on sám,⁵¹ ve druhé Frank.⁵² Frankův materiál vznikl sice údajně nezávisle na Neurathovu, „získal si však souhlas říšského protektora“⁵³ a dospěl „k témuž výsledku“⁵⁴ jako Neurathův.

49/ Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP berlínskému ministerstvu zahraničí z 19. 8. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, K 217380-82.

50/ Neurathův dopis Lammersovi z 31. 8. 1940, IfZ, ND, PS-3859. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 101. Obě memoranda i Heydrichovo stanovisko k nim též v NA, 109-4-85.

51/ Příloha 1 k Neurathovu dopisu Lammersovi z 31. 8. 1940, IfZ, ND, PS-3859. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 102.

52/ Příloha 2 k Neurathovu dopisu Lammersovi z 31. 8. 1940, IfZ, ND, PS-3859. Otištěno v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 103.

53/ Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí ze 17. 9. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217394-99 (také IfZ, ND, NG-5173).

54/ Neurathův dopis Lammersovi 31. 8. 1940, IfZ, ND, PS-3859. Otištěno v: *Die Vergangenheit warnt. Dokumente über die Germanisierungs- und Austilgungspolitik der*

Srovnáme-li obě memoranda, zjistíme, že skutečně docházejí ke shodnému závěru. Je to s podivem, protože mezi praktickou politikou Neurathovou a Frankovou existovaly patrné rozdíly. Nemohu to dokázat, ale předpokládám, že Neurath „své“ memorandum nesepisoval sám. Pravděpodobně podepsal nějaký dokument, který von Burgsdorff zkontroloval s Frankem a pak předložil Neurathovi. V následujících odstavcích porovnáme obě memoranda z hlediska perspektivních cílů německé protektorátní politiky tam uváděných a metod jejich dosažení.

V Neurathově memorandu se cíle nazývají „úplné začlenění do Velkoněmecké říše“ a „zaplnění tohoto prostoru Němci“. Frank vytyčuje jako konečný cíl „úplnou germanizaci prostoru a lidí“. Podle názoru obou nepřichází v úvahu totální vysídlení Čechů vzhledem k nedostatku německých osídlenců. Frank uvádí mj. takovéto důkazy: „Vysoce civilizovaná, hospodářsky i z hlediska dopravních komunikací vysoce citlivá země v srdci Evropy nesnese žádné narušení svých funkcí ani žádné vakuum“ a „nezbytnost protektorátního přispění k válečné produkci [...] vzhledem k případným narušením klidu na práci zapovídá po dobu války útok zaměřený proti českému živlu národnímu“. Mimo to „lidé jsou říšským kapitálem a my v nové Říši nemůžeme pracovní sílu 7 milionů Čechů postrádat“. Navíc by „šok, který by utrpěly ostatní jihovýchodní národy, byl pravděpodobně nežádoucí“.

Neurath doporučuje uvážit i to, že dělníci ve zbrojním průmyslu a zemědělci dosud vykonávali svou práci ve prospěch německého válečného úsilí Německé říše uspokojivě. Neurath i Frank chtějí „velkou“, případně „větší“ část Čechů „poněmčít“, „asimilovat“, „podrobit změně národnosti“. Rasově nepoužitelné nebo říši nepřátelské elementy (tj. vrstvu inteligence, jež se konstituovala během posledních 20 let) je prý nutno „odvrhnout“, požadoval Neurath, Frank žádal „rasově nestavitelné Čechy a Říši nepřátelské vrstvy inteligence vystěhovat, popř. podrobit tyto a všechny ostatní destruktivní elementy

mimořádné proceduře (*Sonderbehandlung*)“.⁵⁵ Během doby, kdy spolu s Neurathem čekal na přijetí u Hitlera, přiblížil Frank své představy Ottu Hofmannovi, šéfu Hlavního úřadu rasového a osídlovacího SS (*Rasse- und Siedlungshauptamts der SS*, RuSHA): Takzvané rasové komise mají evidovat „neúnosné Čechy“, na rozdíl od polského obyvatelstva jich však bude „menší polovina“.

„Rozhodnutí o tom, jak naložit s takto vytríděným odpadem, musí učinit Vůdce.“ Ostatní Češi musejí být „všemi dostupnými prostředky poněmčeni“.⁵⁶ Frank dělí ve svém elaborátu český národ do tří skupin:

„1. Ti, kdo se měli dobře za bývalého režimu, a značná část až přesprávně naduté inteligence doufají v naši porážku a jsou zcela nesmiřitelní.

2. Pak existuje vrstva, a sice též v kruzích starší inteligence, která i za Československa měla pochybnosti o udržitelnosti zřízení z roku 1918. Tuto vrstvu lze získat.

3. Třetí vrstva, která nebyla z naší strany ještě dostatečně zpracována, se skládá z rolníků, dělníků a maloměšťanů. Tito lidé nemají nijak mimořádně vyvinuté národnostní cítění a půjdou za šikovným německým vedením, pokud ustane intelektuální rozeštvávání.“

Popis poněmčovacích metod přenechal Neurath Frankovi. Frank si je představoval takto: „Cestou systematicky prováděné politické

55/ Mezi historiky a publicisty zažitý překlad pojmu *Sonderbehandlung* zní „zvláštní zacházení“, není však vhodný (není ani přijímán bez výhrad, viz mj. Josef Görner, Německá terminologie z doby nacistické okupace, v: *SAP*, XV 1965, str. 175). „Zacházení“ je substantivum původem z nedokonavého slovesa: předpokládá určité trvání, kdežto v daném případě jde o velmi rychlý jednorázový proces, určení k fyzické likvidaci či o sám tento akt, popravu. „Zacházení“ je jen jedním z řady ekvivalentů pro výraz *Behandlung*, zde nevhodně vybraným. Existuje řada příkladů, kdy „zvláštní zacházení“ by působilo dokonce komicky (pokud by okolnosti nebyly tak tragické) a vedlo to k nedorozumění; jeden příklad za všechny: „*Auch werden Häftlinge, die für eine Sonderbehandlung vorgesehen sind, im Arbeitserziehungslager aufgenommen.*“ Překlad „vězni určení pro zvláštní zacházení“ by znamenal přímý opak toho, co bylo zamýšleno, pozn. překl.

56/ Hofmann, „Spisový záznam o služební cestě do Protektorátu“ (*Aktennotiz über eine Dienstreise in das Protektorat in der Zeit vom*) 11.–13. 9. 1940, BArch, NS 2/140, str. 3–5.

neutralizace a depolitizace je nutno dospět nejdříve k politické (duchovní) a pak národnostní asimilaci českého národa, až nakonec bude dosaženo skutečné přeměny jeho národního charakteru.“ Dělnictvo má být pro nacionální socialismus získáváno pozvednutím životní úrovně a participací na sociálních vymoženostech nacionálního socialismu, jako je Německá pracovní fronta nebo Radostí k síle, poskytnutím zjevných výhod těm, kdo se přihlásí k němectví, a „vyloučením jakéhokoli jejich hanobení“. Poněmčování by mohlo být podporováno i výměnou pracoviště za umístění „ve staré Říši“, včetně přesídlování celých rodin. České rolnictvo se mělo podílet na výhodách německé agrární politiky, jež zemědělcům přála. „Způsobilsto hospodařit na dědičné usedlosti“ podle tehdejších německých zákonů však měla být poskytnuta pouze německým rolníkům; to by podle Frankova názoru povzbudilo přijímání německé národnosti. Obchodníci a živnostníci měli být materiálně podporováni a čeští úředníci získáváni zlepšováním osobních vyhlídek a různými vyznamenáními. Mládež měla být vedena k říšské myšlence a bez perfektní znalosti němčiny neměla mít možnost dalšího růstu. Postupně měly být odstraňovány české střední školy, posléze i školy základní, aby děti mohly navštěvovat už jen školy německé. Z těch by však potom bylo možno přecházet na pražskou německou univerzitu. Význam češtiny se měl stlačit na úroveň dialektu. Po dvouleté pracovní službě měla následovat vojenská služba. „Chytrou sňatkovou politikou“ měly být pro němectví získávány „rasově hodnotné“ elementy.

Frankova zásada zněla: „Cukr a bič.“ Frank své plány shrnul takto: „Jednak neustále agitovat pro vše německé a na povzbuzení poskytovat různé výhody a jednak používat co nejtvrděších policejních metod včetně vypovídání ze země a aplikace mimořádné procedury na všechny sabotéry.“ Výsledkem tisíciletého soužití Čechů a Němců je podle něho „značná vyrovnanost rasové úrovně obou národů v českém prostoru“. Český národ neměl být šmahem „deklasován“, neměl se z něho „z rasových důvodů“ stát „výpomocný národ“. „Deklasovat“ se mělo jen „individuálně“. Frank dále navrhoval, aby vysídlení Češi nebo ti, kdo byli podrobeni „mimořádné proceduře“, byli nahrazeni, tedy aby „takto uvolněný prostor byl nově osídlen čerstvou německou krví“.

Na jiném místě Frank požaduje „velkorysou pozemkovou politiku, vytvoření německých opěrných bodů a německých koridorů, zejména protažení německého národního teritoria ze severu až po pražská předměstí“. Po svém již zmíněném rozhovoru si šéf RuSHA Otto Hoffmann poznamenal:

„Již existující vlivová území, tj. území s převážně německým obyvatelstvem, budou přeměněna v přemostění a koridory tak, že Češi a Židé budou formou cílevědomé sídelní politiky vysídleni a Němci (ze staré Říše a ti, kteří se osvědčili v národnostním boji v Sudetech) dosídleni.“⁵⁷

Neurath se ve svém memorandu naopak o osídlovacích záměrech nezmiňuje vůbec. Jistý rozdíl v důrazu lze spatřovat i v tom, že Neurath se přimlouvá za uchování Protektorátu, „dokud nebude tento prostor poněmčen“, zatímco Frank považuje za možné rozparcelování Protektorátu už „po uplynutí jisté přechodné doby, během níž musí být proces přeměny národnosti jednotně uveden do chodu“. Ve svém stanovisku ve prospěch uchování Protektorátu a proti návrhům sousedních žup jsou však zcela zajedno. Pro vytvoření Protektorátu hrály svého času sice hlavní roli zahraničněpolitické důvody, říkají shodně, ale tato státoprávní forma se „vnitropoliticky i administrativně osvědčila“. Pro nezbytnost uchování Protektorátu uvádějí Neurath a Frank následující důvody:

1. Využitím české samosprávy šetří Říše německé úředníky. Říšský protektor se může omezit jen na „vládnutí“ a „dohled“.
2. Rozdělení Protektorátu a připojení jeho částí k sousedním župám by mělo za následek „novou politizaci“ Čechů. Jednolitý národ nemohou administrativní hranice nikdy zničit, jak ukázala historie Polska.
3. Češi by dokázali poštvat jednotlivé župy proti sobě a těžit z jejich odlišných postupů. Musí zůstat zachováno „jednotné ústředí říšské moci s jedním mužem v čele“.
4. Takto otevřené „české dělení“ by vyvolalo ostrý zahraničněpolitický zpětný efekt a narušilo velkoprostorovou politiku Říše vůči

57/ Tamtéž, str. 3–5. Viz též Heinemannová, „*Rasse, Siedlung, deutsches Blut*“, str. 153.

celému širšímu prostoru na jihovýchodě. K tomu přistupuje skutečnost, že Češi nebyli přivtěleni k Německé říši válkou, ale že sami požádali o ochranu. Není vyloučeno, že rozdělení Protektorátu by další jihovýchodní národy mohlo odradit od toho, aby učinily totéž.

5. Působení Prahy jihovýchodním směrem nesmí být oslabeno zmenšením jejího zázemí.

Hitlerovo rozhodnutí

Jak 17. září 1940 sděloval delegát říšského ministerstva zahraničí při ÚŘP, měl toho dne Hitler memoranda už na stole.⁵⁸ Dne 23. září Neuratha a Franka konečně přijal. Nejdůležitějším tématem rozhovoru byly plány sousedních žup na rozdělení a oba rozklady. Při tomto jednání se Hitler rozhodl pro zachování Protektorátu.⁵⁹ Totální vysídlení Čechů nepřichází v úvahu, protože „sedm milionů Čechů by od nás nikdo nepřevzal“ a „my bychom ani neměli německé lidi na zaplnění toho prostoru“. Hitler se zároveň zmínil o tom, že ani v župě Povartí „není možné obejít se bez polského obyvatelstva“. Germanizaci považuje „pro většinu toho národu Čechů z historických a rasově politických důvodů za možnou, pokud zároveň bude rasově nepoužitelná a protiříšsky orientovaná část Čechů vyloučena nebo podrobena mimořádné proceduře. Na to ovšem počítá s obdobím 100 let,“ poznamenal si Neurath.⁶⁰

58/ Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí ze 17. 9. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217394–99.

59/ Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí z 27. 9. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217411.

60/ Protokol z Hitlerovy porady s Neurathem a Frankem 23. 9. 1940. Věta s časovým údajem 100 let je ovšem v (Neurathově části) protokolu zeleně škrtnuta. V tomto pořadáci je též uložena druhá strana (Frankova) protokolu z tohoto jednání s červeně vyznačenou korekturou (barva státního tajemníka Franka). Podle něho Hitler řekl, že vysídlení Čechů „může být plánováno jen ve velmi dlouhém výhledu – Vůdce hovořil o jednom století, protože v tomto vysoce citlivém prostoru Čech a Moravy není možno vytvořit vakuum a takovéto vysídlení je též nežádoucí“, NA, 114-339-13, str. 15–18. Otištěno též v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 109, a v Bartošová, „K nacistickým plánům konečného řešení české otázky“, dok. 5. Viz též zprávu delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí z 5. 10. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217412n. Na poradě, rovněž 23. září 1940, na kterou byl přizván i říšský ministr

Hitler ještě téhož dne nařídil, „aby se té spoustě všelijakých plánů na dělení Protektorátu učinila přítrž“. ⁶¹ Dne 9. října se na ÚŘP konala porada, při níž Frank ve smyslu shrnutí zmocněnce branné moci generála Ericha Fridericiho argumentoval takto:

„Od zřízení Protektorátu Čechy a Morava se řešením českého problému zabývaly jak stranické orgány, tak hospodářské kruhy i ústřední úřední orgány v Berlíně. Říšský protektor sepsal rozklad, v němž po zralé úvaze zaujal stanovisko k porůznu předkládaným výhledům. Naznačují se v něm 3 možná řešení:

a) Prostoupení Moravy německým živlem a *stažení české národní složky na území, které zbude z Čech*. Vzhledem k tomu, že český problém, i když v menším měřítku, nepřestává takto existovat, je toto řešení označeno jako neuspokojivé.

b) Různé důvody hovoří proti prakticky nejtotálnějšímu řešení, totiž *vysídlení úplně všech Čechů*. Rozklad dochází proto k závěru, že v dohledné době je takové řešení neproveditelné.

c) *Asimilace českého živlu*, tj. pohlcení asi poloviny české národní složky německým živlem, pokud tato složka bude z hlediska krve i jiných hodnot kvalitní. Takové asimilace se docílí mj. též hojným pracovním nasazováním Čechů na území Říše (s výjimkou sudetoněmeckých pohraničních oblastí), tedy rozptýlením kompaktní české národní složky. Druhá polovina české národní složky musí být nejrůznějšími způsoby zbavena vlivu, eliminována a expedována za hranice země. Platí to

spravedlnosti dr. Franz Gürtner, Hitler nařídil, aby se proces s příslušníky tajné armády Obrana národa odsunul na dobu po válce, aby se neprodukovali mučedníci. Po válce budou odsouzeni k smrti, on jim však udělí milost a buď budou deportováni na nějaký ostrov, anebo budou umístěni do čestné vazby v pevnosti, „kde budou moci v zapomenutí spokojeně skonat“. Tomuto Vůdcovu zákazu konat proces se Heydrich podřídil v březnu 1942. BdS (Böhme) Heydrichovi 18. 3. 1940, ŘP/odbor spravedlnosti Heydrichovi 20. 3. 1942, NA, 114-9-79, str. 100. Neurath 23. září 1940 poděkoval Goebbelsovi za „jeho pomoc“. Též si Hitler přeje „stále více politiky asimilace v Protektorátu“. Goebbels, *Die Tagebücher*, díl I, sv. 8, str. 342, záznam z 24. 9. 1940 (v českém vydání *Deníků* tato pasáž chybí).

61/ Lammers říšským místodržitelům 2. 10. 1940, NA, 109-3-1, str. 12. Viz též zprávu delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí z 5. 10. 1940, Lammersův oběžník (s přípisem delegáta berlínského ministerstva zahraničí berlínskému ministerstvu zahraničí 11. 10. 1940), PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217412–14.

zvláště pro rasově mongoloidní skupiny a pro převážnou část intelektuální vrstvy. Tuto vrstvu s jejím smýšlením lze jednak těžko získat a na druhé straně je jen na obtíž, protože vůči ostatním složkám českého národa by neustále vznášela nároky na vůdčí pozici a narušovala tak rychlou asimilaci. Proti živlům, které vyvíjejí aktivitu proti zamýšlené germanizaci, je nutno tvrdě zakročit a vyliminovat je. Načrtnutý vývoj přirozeně předpokládá zvýšené množství Němců proudících z Říše do Protektorátu. Po odreferování stanovil Vůdce jako směrnici pro řešení Českého [sic!] problému řešení dle bodu c) (asimilace) a rozhodl, že germanizace musí být při vnějším zachování Protektorátu ještě celá léta prováděna jednotně z Úřadu říšského protektora.⁶²

Ve dnech 11. a 12. října 1940 byl Frank u Hitlera ještě jednou, tentokrát bez Neuratha. Hlavním důvodem jeho rozhodnutí je ten, sdělil Hitler, že rozparcelování Protektorátu by mohlo posílit český odpor a přibýlo by sabotážních akcí ohrožujících produkci důležitých průmyslových podniků. Zároveň vyslovil souhlas s tím, aby Němci pokud možno skupovali půdu a stávali se jejími majiteli. Hitler Franka pověřil, aby „vypracoval velký plán, jak by germanizační proces, který plánujeme, měl postupovat“. Je též třeba důkladně zmapovat český národ a jeho hodnoty. A i když zůstane zachován protektorátní status, usoudil na základě tohoto rozhovoru delegát říšského ministerstva zahraničí, má být zároveň „připravováno poněmčení prostoru a lidí“.⁶³ Hitlerovým rozhodnutím byly útoky proti protektorátnímu statusu odraženy jen přechodně: zainteresované sousední župy se svých požadavků nevzdávaly. Ze sudetské župy mezitím vzešel další návrh na budoucnost Čech a Moravy. Vedoucí župní kanceláře pro válečné oběti Rudolf Staffen navrhol, aby

62/ Dopis vojenského zmocněnce při ÚŘP adresovaný OKW z 15. 10. 1940, IfZ, ND, PS-862. Otištěno v: *Die Vergangenheit warnt*, dok. 15.

63/ Frankův zápis o poradě s Hitlerem, za občasné přítomnosti Himmlerovy, 11. a 12. 10. 1940, NA, 114-339-13, str. 1–5. Zpráva delegáta berlínského ministerstva zahraničí při ÚŘP ministerstvu zahraničí ze 14. 10. 1940, PA/AA, Inland IIg, Nr. 417, 217415.

„prostor dnešního Protektorátu Čechy a Morava zůstal nejenom zachován, ale byl naopak zvětšen o sudetoněmecká území (Říšskou župu Sudety a sudetoněmecká území, která připadla župám Bavorská východní marka, Horní Podunají a Dolní Podunají) a o části žup Sasko a Slezsko (přinejmenším Žitavsko a Kladské hrabství, pokud možno i s náhradou Ašského výběžku), tak aby vznikla pokud možno silná německá převaha“.

Staffen uváděl tyto důvody na podporu svého návrhu:

1. Praha je nepochybným centrem Čech a Moravy. Tuto roli jí „okrajová střediska“ jako Liberec, Ústí, Karlovy Vary anebo třeba Vídeň či Linec nemohou upřít.

2. Hranice vedoucí napříč „tělem českého národa“ by podněcovaly politickou soudržnost. „Klíčící snad odcizení mezi Čechy v Čechách a Moravany jazyka českého“ by se tím v žádném případě nepodpořilo, nýbrž naopak mařilo.

3. Mnoho sudetoněmeckých hospodářských odvětví je zaměřeno do Protektorátu jako ke svému těžišti.

On sám jakožto šéf papírenského a kartonářského kartelu podle svých slov už organizační propojení sudetoněmeckých území s Protektorátem, a dokonce se Slovenskem uskutečnil.⁶⁴

Na tomto místě si povšimněme i stanoviska, které zaujal k Frankovu memorandu šéf Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (*Reichssicherheitshauptamt*, RSHA) Reinhard Heydrich, zvláště když ho můžeme porovnávat s jeho pozdější politikou. Heydrich s Frankovým rozkladem nesouhlasil. Zasazoval se o to, aby byla provedena „národnostní kategorizace obyvatel tohoto prostoru“: jediné ta může být základem všech rozhodnutí o budoucnosti Protektorátu. Až se bude vědět, kdo „přichází pro poněmčení v úvahu“, bude muset být položena otázka, „kde má poněmčení proběhnout“. Potom bude nutno rozhodnout, zda „kladně smýšlející část“ bude moci být poněmčena v Protektorátu, zatímco „tu část obyvatel schopných poněmčení, která

64/ Memorandum župního vedoucího Rudolfa Staffena z 30. 9. 1940, v: *Die Vergangenheit warnt*, dok. 12.

na Němce nevraží, bude třeba individuálně asimilovat na různých místech staré Říše“. Jelikož otázka „kam se zbytkem Čechů“ nemůže být nyní ještě zodpovězena, soudil Heydrich, je prozatím možno provést pouze tuto národnostní inventuru s kategorizací a „jako dělníky v Říši definitivně usídlit a poněmčit spolehlivý českonárodní lidský materiál“. „S čistě českým zbytkem tohoto prostoru by se pak s velkou dávkou prozíravosti mělo ovšem naložit tak, aby byl populačněpoliticky a tak podobně utlumován.“ Rozdělení Protektorátu a přidělení částí k sousedním župám bude správné a účelné tehdy, až se vyjasní otázka, kam s Čechy označenými za nezpůsobilé poněmčení, „protože osídlování a poněmčování, řízené jednotně ve smyslu směrnic říšského komisaře pro upevňování německého národního elementu [Himmlera], se bude konfrontovat s prostorově rozdrobeným a nikoli jednotně vedeným českým živlem“.

Heydrich se tedy domníval, že s poněmčováním by se nemělo čekat až do konce války, ale pouze do okamžiku, kdy bude rozhodnuto o osudu „zbytkového českého živlu“. V průvodním dopise Frankovi sděloval, že Himmler „jeho úvahy po obsahové stránce plně akceptoval“. ⁶⁵ V Heydrichově původním stanovisku z 11. září 1940 navíc údajně stály ještě následující věty, které však jeho úřední zápis postoupený Frankovi neobsahoval:

„Úvodem je třeba konstatovat překvapivou skutečnost, že totiž gruppenführer SS Frank, který vůči českému elementu dosud propagoval radikální likvidační politiku, náhle, i když v pozměněné podobě, přechází na stanovisko von Neuratha: na rozsáhlou, i když nikoli úplnou asimilaci českého elementu.“ ⁶⁶

Hitlerovým rozhodnutím nekončily ani tajně vedené spory o budoucnosti Protektorátu, ale ani veřejná diskuse na to téma. Burgsdorff se v květnu 1941 dozvěděl, že August Eigruber, župní vedoucí Horního Podunají, v Budějovicích před početným publikem prohlásil,

65/ Heydrichův zápis ze 14. 9. 1940 (s přípisem Frankovi z téhož dne), v: Kárný, Milotová (eds.), *Anatomie okupační politiky*, dok. 108. Otištěno též v: Král (ed.), *Die Deutschen*, dok. 318 a.

66/ Dušan Hamšík, Jiří Pražák, *Bomba pro Heydricha*, Praha 1963, str. 64n.

že Budějovice a okolí případnou po válce jeho župě, jak ho Vůdce ujistil.⁶⁷ Když se diskuse neuklidňovala, varoval Neurath 27. června 1941 všechny německé orgány v Protektorátu před „zcela nemístnými debatami o německo-českém problému“, jichž pak „nepřátelský rozhlás, nepřátelští agenti a opoziční kruhy [...] využívají k rozeštvávání českého obyvatelstva“. Po dobu války jde „o klid a pořádek“ a ničím nenarušovanou výrobu, zejména v oblasti zbrojního průmyslu.⁶⁸

Přesto jeden funkcionář Německé pracovní fronty 8. srpna 1941 na shromáždění v jihlavském divadle prohlásil, že „Vašiči“ jsou v zemi jen hosty. Pokud nezmění své smýšlení, čeká je přestěhování za Ural.⁶⁹ Nápad přestěhovat Čechy do Ruska se objevil už o rok dřív, ovšem na nevýznamném místě. Jakýsi rottenführer SS Karl Urban z plzeňské služebny SD předložil 31. července 1940 plán „vysídlení Čechů do Ruska“. Takové přestěhování mělo proběhnout „pokojnou cestou“, nemohlo by však být uskutečněno „zcela bez donucení“. Čechy by šlo získat apelem na jejich panslavismus, na představu jejich převahy nad „primitivními Rusy“ a působením obav z germanizace, Rusko zase nabídkou, že Německo nepřekročí tehdejší německo-sovětskou hranici.⁷⁰ Jak vyplývá ze zprávy pražského hlavního úseku SD za září 1940, německé úvahy o rozdělení Protektorátu už začaly prosakovat na veřejnost: založení župy Morava je prý přede dveřmi.⁷¹

67/ Burgsdorff Frankovi 2. 5. 1941, NA, 110-7-80, str. 1n.

68/ Neurathův oběžník z 27. 6. 1941, NA, 109-4-26, str. 1. V tomto smyslu se vyjadřoval i Hitler, jak si Goebbels několikrát poznamenal: Pokud zbraně ukořistěné v Polsku pocházejí ze Škodových podniků, jsou „mimořádně kvalitní a dobře využitelné“. „Škodovy závody jsou vůbec výkonné. Češi mají přirozený technický talent. Píli a přesnost – předpoklady technického úspěchu.“ Goebbels, *Deníky*, sv. 3, str. 414, záznam z 29. 10. 1939. „Vůdce velmi chválí píli a vynalézavost Čechů. Škodovy závody nám v této válce poskytly obrovské služby, nyní opět vynálezem dvouhlavňového protiletadlového kanonu.“ Tamtéž, sv. 4, str. 154, záznam z 18. 3. 1941.

69/ Jihlavský OLR (Fiechtner) říšskému protektorovi (dr. Fuchs) z 11. 8. 1941, NA, 109-4-124, str. 33n.

70/ Elaborát služebny SD v Plzni (Karl Urban) z 31. 7. 1940 s Frankovou paraťou. NA, 114-3-14, str. 160–167.

71/ Měsíční zpráva hlavního úseku SD Praha za září 1940, str. 1, NA, 114-9-20. K 2. 11. 1939 byla ústředna SD pro Čechy a Moravu (*SD-Zentralstelle Böhmen und Mähren*) přejmenována na hlavní úsek Praha. Oběžník hlavního úseku SD Praha (Böhme) z 2. 11. 1939, NA, 109-4-340, str. 39.

4. Přednost „rasové politiky“ za Reinharda Heydricha

Když Frank 21. září 1941 informoval Hitlera, Himmlera a Heydricha o sílícím českém odporu, ale především o nebezpečí demise protektorátní vlády, rozhodl Hitler 23. září o změně kurzu a vyslal do Prahy coby takzvaného zastupujícího říšského protektora Heydricha, šéfa Hlavního říšského bezpečnostního úřadu.⁷² Pro zastrašení obyvatelstva vyhlásil Heydrich výjimečný stav: jen do konce listopadu dal vykonat 404 rozsudků smrti, z toho dvě pětiny stihly obchodníky na černém trhu, ostatní byli příslušníci hnutí odporu. Dále bylo oznámeno předání 1299 osob Gestapu, ty byly všechny bez výjimky odeslány do koncentračního tábora Mauthausen, odkud se řada z nich nevrátila.⁷³ Heydrich dal kromě toho zatknout předsedu protektorátní vlády generála Aloise Eliáše a 1. října 1941 ho nechal v zinscenovaném procesu odsoudit k smrti.⁷⁴ Už měsíc předtím vyzval Heydrich řídící služebny Gestapa, že je nyní třeba „všechny štvavé kňežoury, Němcům nepřátelské Čechy a Poláky stejně jako komunisty a podobnou lůzu na delší dobu pozavírat do koncentračního tábora“.⁷⁵

V lednu 1942 jmenoval státní prezident Hácha novou vládu, ve které ministerstvo hospodářství převzal německý úředník a ministerstvo

72/ Brandes, *Češi pod německým protektorátem*, str. 248. Michael Wildt, *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamts*, Hamburk 2002, str. 618. Goebbels, *Deníky*, sv. 4, str. 276–278, záznam z 24. 9. 1941. Frank měl 25. 9. 1941 poradu také s Bormannem ve „Vůdcově hlavním stanu“. Frankův zápis z 5. 12. 1941, NA, 110-4-2, str. 47. Služební diář Heinricha Himmlera, str. 215, 217n. (poznámky z 21., 22. a 24. 9. 1941).

73/ Čestmír Amort, *Heydrichiáda*, Praha 1965, dok. 5. Heydrich brigadeführerovi SS H. Müllerovi 30. 9. 1941, v: Miroslav Kárný, Jaroslava Milotová, Margita Kárná (eds.), *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, Praha 1991, dok. 6. Dalších 140 rozsudků smrti nemělo být oznamováno, měly být provedeny v koncentračních táborech. Zápis řídící služebny Státní policie Praha ze 6. 11. 1941. Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Deutsche Politik*, dok. 46.

74/ Henry Picker, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941–1942*, řeč z 6. 10. 1941. (V českém vydání *Hitlerovy hovory u kulatého stolu*, přel. Josef Orel, Frýdek-Místek 2005, tato pasáž chybí.) Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, dok. 8. Eliáš byl sice odsouzen k smrti, zapsal si Goebbels, ale nebyl popraven. Hitler „je spokojen se skutečností, že teď máme v českém předsedovi vlády v ruce cennou zástavu a můžeme tak opozici z velké části držet v šachu“. Goebbels, *Deníky*, sv. 4, str. 264, záznam ze 4. 10. 1941.

75/ Robert Gerwarth, *Reinhard Heydrich. Hitlerův kat*, přel. Zlata Kufnerová, Praha/Litomyšl 2012, str. 237.

školství spolu s Úřadem lidové osvěty⁷⁶ Emanuel Moravec, „důsledný zastánce připojení k Říši“. Vláda se měla ze „zemského úřadu pro stížnosti na Říši“ postupně proměnit v „prodlouženou ruku říšského protektora“. Její start ulehčil Heydrich zrušením výjimečného stavu a propuštěním posledních studentů zatčených na podzim 1939 z koncentračního tábora Sachsenhausen. V průběhu jeho správní reformy z května 1942 byli němečtí úředníci na ÚŘP a z oberlandratských úřadů převáděni na vedoucí a kontrolní pozice protektorátní správy na úrovni ústředních a okresních orgánů, zatímco personálně oslabené německé orgány se měly omezit na vydávání směrnic a vykonávání dohledu. Do protektorátní správy bylo dosazeno 1146 Němců, 738 jich zůstalo v ÚŘP a úřadech oberlandratů.⁷⁷ Prezidium ministerské rady bylo rozpuštěno, počet oberlandratů snížen a úkoly převedeny na krajské úřady. Základním principem této „správy z pověření Říše“ je, hlásil Heydrich do Berlína, „likvidovat autonomii zevnitř, a neohrozit přitom fasádu“.⁷⁸

Na téma národnostní a rasové politiky opakoval Heydrich základní myšlenky svého již zde zmíněného komentáře k Neurathovu a Frankovu memorandu z léta 1940. Druhého října 1941 řekl ve větším kruhu posluchačů, mezi nimiž byli i oberlandrati: „Čech v tomhle prostoru už nemá koneckonců co pohledávat.“ Nebude se pokoušet „předělávat tuhle svoloč českou podle staré metody na Němce“. Heydrich prohlásil,

76/ Od 15. 6. 1942 ministerstvo národní osvěty. Nařízení protektorátní vlády z 15. 6. 1942, v: *Prager Archiv*, 1942, str. 669.

77/ Situační zpráva ŘP pro Hitlera za období 2. 9.–3. 11. 1942. Cit. v: Václav Král, *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938–1945*, 3 sv., Praha 1958, sv. I, str. 23. Základem této reformy byly návrhy von Burgsdorffa (Frankovi z 13. 10. 1941) a Horsta Naudého (Frankovi z 15. 10. 1941 – oba NA, ÚŘP, I-1d 6120, kr. 304 a 301). Oba vycházeli z toho, že Protektorát bude jednou rozdělen na země Čechy a Morava. Viz též Horst Naudé, *Erlebnisse und Erkenntnisse. Als politischer Beamter im Protektorat Böhmen und Mähren 1939–1945*, Mnichov 1975, str. 114. Zápis Heinze Landmanna z porady ÚŘP s říšským ministrem vnitra 3. 12. 1941. V: Jaroslava Milotová, Vlasta Měšťánková, Lenka Linhartová (eds.), *Heydrichova okupační politika v dokumentech*, Praha 1987, dok. 29. V polovině roku 1944 bylo ve státní správě zaměstnáno 9000 německých a asi 340 000 českých zaměstnanců. [RSHA] III: „Situace v Protektorátu Čechy a Morava“ (*Die Lage im Protektorat Böhmen und Mähren* z 15. 7. 1944), IFZ, T-175, R. 275, str. 2288n.

78/ Heydrich Bormannovi 16. 11. 1941. V: Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Protektorátní politika Reinharda Heydricha*, dok. 37.

„1. že tento prostor musí už jednou být definitivně osídlen Němci. [...] Abychom si učinili přehled o tom, co všechno je z těch lidí v tomto prostoru schopno poněmčení, musím mít po ruce přehlednou kategorizaci obyvatelstva z hlediska rasově-národnostního. To tedy znamená, že pomocí nejrůznějších metod, nejrůznějšími zadními vrátky musím mít možnost veškeré obyvatelstvo z hlediska národnostního a rasového řádně ohledat. Ať za pomoci rentgenologického praporu formou lékařské prohlídky nějaké školy [...] nebo ať budu rasově přezkoumávat mládež při sestavování třeba nějakého oddílu pracovní služby – musím mít celkový obrázek obyvatelstva – pak budu moci říct, obyvatelstvo vypadá tak a tak. Máme tu následující lidi: Jedni mají dobrou rasu a dobré smýšlení, tady je to úplně jednoduché, ty můžeme poněmčit. Pak tu máme ty ostatní, to je jejich protipól: vadná rasa a vadné smýšlení. Tyhle lidi musím dostat pryč. Na Východě je místa dost. No a uprostřed pak zůstává středová vrstva, tu si musím důkladně proklepnout. Takže v téhle vrstvě jsou dobře smýšlející lidé vadné rasy a vadně smýšlející lidé dobré rasy. U dobře smýšlejících lidí vadné rasy – tady to bude pravděpodobně třeba udělat tak, že budou nasazeni někde v Říši nebo nějakým jiným způsobem a bude postaráno o to, aby už neměli děti, protože v tomto prostoru si je dál pěstovat nechceme [...]. Pak zbývají vadně smýšlející lidé dobré rasy. To jsou ti nejnebezpečnější, neboť to je elita dobré rasy [...]. U části vadně smýšlejících lidí dobré rasy bude zbývat jediné, že se je totiž pokusíme usídlit v Říši, v čistě německém prostředí, poněmčit je a názorově je vychovat, anebo když to nepůjde, s konečnou platností je postavit ke zdi [...]“⁷⁹

I Hitler už 5. listopadu 1937 hovořil v zásadním projevu (Hoßbachův protokol) k zástupcům wehrmachtu, přítomen byl i ministr zahraničí, o částečném vysídlení Čechů:

79/ Heydrichův tajný projev 2. 10. 1941, NA, ÚŘP, dod. IV/53. Otištěno v: Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Deutsche Politik*, dok. 22.

„I když osídlení zejména Česka není nikterak řídké, může začlenění Česka a Rakouska znamenat zisk potravin pro pět až šest milionů lidí za předpokladu, že svého uskutečnění dojde nucená emigrace dvou milionů lidí z Česka, jednoho milionu z Rakouska.“⁸⁰

Při jednom „hovoru kolem stolu“ 6. října 1941 Hitler oznámil, že má v úmyslu „všechny rasově nehodnotné elementy z prostoru celých zemských Čech vysídlit a přesadit na Východ“. Na východních územích „by mohli třeba posloužit jako docela dobří dozorcí“.⁸¹ Při srovnání Hitlerových výroků z roku 1942 s Heydrichovou koncepcí jsou místy patrné větší rozdíly. Hitler 23. ledna 1942 řekl: „Prozřetelnost z nás učinila protivníky. Češi jsou jedním slovem řečeno cizím tělesem uvnitř německé pospolitosti. Není tu místa pro oba dva. Jeden z nás musí zmizet.“⁸² Zatímco tento výrok lze ještě interpretovat přinejlepším ve smyslu Heydrichovy a Frankovy asimilační politiky, v Hitlerově vyjádření z 5. dubna 1942 už takovou možnost postřehnout nelze. Picker si tehdy poznamenal:

„Obzvláště šéf varoval před větším poněmčováním Čechů a Poláků [...]. Stejně opatrní jako s Poláky musíme být zejména s Čechy, kteří získali za více než pět set let zkušenosti, jak nejlépe si hrát na poddané, aniž by vzbuzovali podezření. Kolik Čechů se potloukalo v jeho mládí po Vídni, velmi brzy se tam naučili vídeňský dialekt a pak se jim dařilo dostat se na rozhodující pozice ve státě, hospodářství a tak dále.“⁸³

80/ ADAP, série D, sv. I, dok. 19.

81/ Zpráva Wernera Koeppena Alfredu Rosenbergovi o jednom takovém Hitlerově rozhovoru s Toussaintem 6. 10. 1941. Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Deutsche Politik*, dok. 25.

82/ *Hitler's Table Talk 1941–1944*, úvod H. R. Trevor-Roper, Londýn 1953, str. 234.

83/ Picker, *Hitlerovy hovory u kulatého stolu*, str. 248n. „Přeměna národnosti“ u Poláků na přičleněných východních územích však už formálně postoupila dál, jejich zařazením do skupin 3 a 4 Německého národnostního soupisu (*Deutsche Volksliste*), než u Čechů. Do 3. skupiny měly být pojímány především osoby údajně německého původu, do skupiny 4 tytéž osoby, jež se ale cítily být Poláky. Czesław Madajczyk, *Die Okkupationspolitik Nazideutschlands in Polen 1939–1945*, Berlín 1987, str. 465–467. Při zařazování do soupisu nehrála roli rasa ve smyslu tělesných atributů. Gerhart Wolf, *Ideologie und*

Další stupňování těchto protičeských tirád dokládá následující Pickerův zápis: „Také Čechy nelze pokládat za Slovany, jelikož jsou turkmenského původu. Stačí, když se nenechá nějakému Čechovi oholit knír, aby se podle jeho růstu poznalo, že se u něho jedná o potomka mongolského kmene.“⁸⁴ Zcela odlišně zněly jeho výroky z 20. května 1942, jimiž vyjádřil svou spokojenost s poměry v Protektorátu a vyslovil domněnku, že Háchův kladný postoj vůči Říši bude záhy sdílet celý český národ, jenž se „na základě pocitu viny a s ohledem na velkou německou osídlovací práci obával, že by byl sám vysídlen“.⁸⁵ Večer pak ve svých úvahách pokračoval a řekl, že „při pevném řízení Protektorátu se musí podařit, že se do dvaceti let čeština zase změní v pouhé nářečí“.⁸⁶ Nebude pravděpodobně náhoda, že o dva či čtyři dny dříve zaslal Heydrich vedoucímu stranické kanceláře Martinu Bormannovi dvě podrobné zprávy o své politice s tím, aby je předložil Hitlerovi.

Heydrichovy názory na „řešení české otázky“ se, jak vidno, prosadily i při projednávání „generálního plánu pro Východ“ (*Generalplan Ost*), jež zadal k vypracování Himmler jakožto říšský komisař pro upevňování německého národního elementu. Dr. Erhard Wetzel, vedoucí pracovník Říšského ministerstva pro okupovaná východní území, hovořil ve svém stanovisku koncem dubna 1942 o možnosti asimilovat asi 50 procent českého národa. Češi „poněmčení neschopní“ měli být jako střední vrstva usídleni na Sibiři, zvláště nebezpeční intelektuálové měli být přinuceni k vystěhování za oceán.⁸⁷ A Himmler v tajném proslovu v Berlíně 9. června 1942 prohlásil:

„Třetím velkým problémem pro dobu míru je osídlování. Válka by

Herrschaftsrationalität. Nationalsozialistische Germanisierungspolitik in Polen, Hamburk 2012, str. 413.

84/ Picker, *Hitlerovy hovory u kulatého stolu*, str. 362 (12. 5. 1942).

85/ Tamtéž, str. 417 (20. 5. 1942).

86/ Tamtéž, str. 423.

87/ Zpráva říšského ministerstva pro okupovaná východní území / hlavní oddělení I (dr. Wetzel) ze 7. 2. 1942 o schůzi několika institucí na říšském ministerstvu pro okupovaná východní území a „Stanovisko a myšlenky o Generálním plánu pro Východ říšského velitele SS“ (dr. Wetzel) z 27. 4. 1942, v: Czesław Madajczyk (ed.), *Vom Generalplan Ost zum Generalsiedlungsplan*, Mnichov 1994, dok. 9 a 16. Také Goebbelsovi Heydrich sdělil, že chce poněmčit „značnou část“ Čechů. Goebbels, *Die Tagebücher*, díl II, sv. 3, str. 316, záznam z 15. 2. 1942 (v českém vydání *Deníků* tato pasáž chybí).

neměla žádný smysl, kdyby v průběhu dvaceti let nebyly osídleny Čechy, Morava, německé východní župy, jihovýchodní Prusko, Gdaňsk, Západní Prusy, Povartí, Horní Slezsko, Generální gouvernement, Východ, Krym, Ingermanland,⁸⁸ a to pouze z rasového hlediska, z hlediska krve.⁸⁹

5. „Střízlivá reálpolitika“ a teror za Franka

Dne 27. května 1942 provedli dva českoslovenští parašutisté vyslaní z Velké Británie atentát na Heydricha. Dvě a půl hodiny nato přikázal Hitler Frankovi, aby dal v odvetu „uvěznit 10 000 Čechů, popř. pokud jsou již ve vazbě, v koncentračních táborech je zastřelit“.⁹⁰ Večer pak Himmler objasňoval rozkaz takto: Je třeba pozatýkat „veškerou opoziční inteligenci“. Ještě téže noci mělo být zastřeleno prvních sto lidí.⁹¹ Frank však dosáhl stažení tohoto rozkazu. Atentát je dílem britských agentů nebo agentů českých ve službách Velké Británie, argumentoval, „nikoli aktem rozsáhlého odbojového hnutí hluboko zakořeněného v českém národě“. Masové popravy by mohly ohrozit „plný zbrojní příspěvek Protektorátu pro německé vítězství“ i spolupráci vlády a odborů. Atentátníky, jejich pomocníky a všechny, kdo byli do věci zasvěceni, je naopak třeba usmrtit „i s jejich rodinami“. Pokud nebudou dopadeni, bude nutno postřílet větší množství „vězňů v koncentračních táborech a intelektuálů, které bude třeba ještě pozatýkat“.⁹²

Dne 9. června 1942 přijal Hitler státního prezidenta Háchu a protektorátní vládu. Hitler prohlásil: „Nic mi nezabrání v tom, abych nevysídlil z Čech a z Moravy několik milionů Čechů, nebudou-li si přát

88/ Kraj kolem dnešního Petrohradu, pozn. red.

89/ Karel Fremund, „Dokumenty o nacistické vyhlazovací politice“, v: *Sborník archivních prací*, 13, 1963, č. 2, dok. 4.

90/ Frankův protokol o telefonním rozhovoru z 27. 5. 1942, v: Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Deutsche Politik*, dok. 105.

91/ Himmler Frankovi 27. 5. 1942, v: Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Deutsche Politik*, dok. 104.

92/ Frankův zápis o jeho audienci u Hitlera z 28. 5. 1942, NA, 114-339-9, str. 34–45, v: Kárný, Milotová, Kárná (eds.), *Deutsche Politik*, dok. 106.

klidné soužití.⁹³ V úzkém kruhu se však vyjádřil odlišně, jak si poznamenal Goebbels: „Naše politika v Protektorátu musí být zatím velmi zdrženlivá.“ Goebbels nemá také trpět na území Říše žádnou protičeskou propagandu.⁹⁴ Himmler téhož dne večer sdělil, že Čechy a Morava musejí být mimo další území do dvaceti let „totálně osídleny Němci“.⁹⁵ Ministr Moravec po návratu do Prahy veřejně pohrozil:

Před nedávnem prý Němci odvetou za vraždu poddůstojníka zastřelili deset Francouzů. „Co si myslel ten zločinec, který spáchal atentát na nejvyššího zástupce Velkoněmecké říše na českém území? Jen si trochu spočítejte, co by český národ čekalo, kdyby pachatelé neměli být vypátráni.“⁹⁶ „Vážně se všeobecně počítalo s tím, že naším úmyslem je zastřelit každého desátého Čecha,“ zapsal si Goebbels. „Celý český národ se tenkrát vážně domníval, že bude zastřelen každý desátý Čech,“ řekl i Frank v březnu 1944.⁹⁷ V odplatu byli zastřeleni muži z Lidic a všichni obyvatelé osady Ležáky. Stanné soudy odsoudily do 1. září 1357 osob k smrti, 477 z nich jen „za schvalování atentátu“.⁹⁸

Hitler jmenoval Heydrichovým nástupcem Kurta Daluega, náčelníka Pořádkové policie (*Ordnungspolizei*). Frank se od počátku pokoušel tohoto „jednoduchého generála policie“, jak Daluega charakterizoval po válce,⁹⁹ z úřadu vytlačit. V srpnu 1943 Hitler Daluega konečně funkce zbavil, poté co Daluege v červnu utrpěl srdeční

93/ Frankův zpměti sepsaný protokol o přijetí u Hitlera 9. 6. 1942, v: Amort, *Heydrichiáda*, dok. 30. Hitler tento rozhovor připomněl svým spolustolovníkům 4. 7. 1942. Picker, *Hitlers Tischgespräche*, str. 434 (v českém vydání tato pasáž chybí).

94/ Goebbels, *Die Tagebücher*, díl II, sv. 4, str. 487, záznam z 10. 6. 1942 (v českém vydání *Deníků* není tato pasáž obsažena). Když vídeňský župní vedoucí Baldur von Schirach 5. 6. 1942 s poukazem na atentát veřejně prohlásil, že vydal rozkaz, aby po Židech byli z Vídně „evakuováni“ i Češi, varovala stranická kancelář před jakoukoli diskusí „o české otázce“ na stranických schůzích nebo na veřejnosti. Oběžník vedoucího stranické kanceláře č. 28/44 z 8. 6. 1942, IfZ, MA 3 (1), Folder 2. Stejně tak Bormann Goebbelsovi 8. 6. 1942, BArch, NS 19/1969, str. 2n.

95/ Heinrich Himmler, *Geheimreden 1933 bis 1945 und andere Ansprachen*, Bradley F. Smith, Agnes F. Petersonová (eds.), Frankfurt nad Mohanem 1974, str. 146–161.

96/ Hamšík, Pražák, *Bomba pro Heydricha*, str. 287n.

97/ Goebbels, *Die Tagebücher*, díl II, sv. 5, str. 39, záznam z 2. 7. 1942 (v českém vydání *Deníků* tato pasáž chybí). Frankův projev na konferenci v Karlově Studánce 27.–31. 3. 1944, NA, 1109-5, str. 16–45. Částečně otištěno v: Král (ed.), *Die Deutschen*, dok. 426.

98/ Brandes, *Češi pod německým protektorátem*, str. 303–318.

99/ IfZ, ND, PS-4079.

infarkt,¹⁰⁰ a jmenoval říšským protektorem dosavadního říšského ministra vnitra Wilhelma Fricka a Franka „německým státním ministrem pro Čechy a Moravu“. Druhý z nich byl pověřen dohledem nad vládou, říšský protektor pouze zastupováním Hitlera jakožto hlavy státu včetně práva udělovat milost.¹⁰¹

Jakožto ministr propagandy vyvodil Joseph Goebbels v únoru 1943 závěry z proklamace k desátému výročí uchopení moci, v níž Hitler hovořil o boji, který vede „Německo, německá branná moc a spolu s námi spojenecké země, a tím Evropa“ proti vnitroasijsko-bolševické vlně „valící se z Východu. Po bitvě u Stalingradu Goebbels nejen vyhlásil „totální válku“, ale 15. února také napsal: „S tím se neslučuje tendence především ve veřejných projevech nebo ve statích tyto národy, zejména příslušníky národů východních, přímo či nepřímo znevažovat a dotýkat se jich urážkami systému jejich nejvlastnějších hodnot.“ Je „nemístné“, pokračuje, hovořit o budoucím novém uspořádání Evropy na bázi trvalého porobení těchto národů. „Stejně tak je scestné hovořit o nových německých sídlech či rozsáhlém osídlování a vyvlastňování půdy anebo sepisovat teoretická pojednání o otázce, zda můžeme germanizovat národy nebo půdu.“ Tím se podle jeho slov jen dává nepřátelské, a zejména sovětské propagandě možnost stupňovat vůli „východních národů“ k odporu. Na okraj opisu tohoto cirkuláře některý Frankův spolupracovník na více místech připsal: „Protektorát?“¹⁰²

Nutnosti zastavovat v důsledku války provoz některých podniků nebude prý „laciným způsobem národněpoliticky“ využíváno. Po válce se bude moci každý opět vrátit na své oblíbené pracoviště ve vlasti, tvrdil Frank po bitvě u Stalingradu v projevu 26. února 1943 v pražské

100/ Caron Cadle, „Kurt Daluge. Der Prototyp des loyalen Nationalsozialisten“, v: Ronald Smelser, Enrico Syring, Rainer Zitelmann (eds.), *Die Braune Elite*, sv. II., Darmstadt 1993, str. 75.

101/ Brandes, *Češi pod německým protektorátem*, str. 327. Frick byl odsunut do Protektorátu proto, že Hitler a Goebbels nebyli spokojeni s tím, jak si vede ve své funkci ministra vnitra. Goebbels, *Die Tagebücher*, díl II, sv. 9, str. 320, 324, 328, 420, záznamy z 20. a 21. 8. a rovněž 4. 9. 1943 (v českém vydání *Deníků* nejsou tyto pasáže obsaženy).

102/ Goebbelsův oběžník z 15. 2. 1943, NA, 109-5-129, str. 63–66. Na konferenci regionálních šéfů propagandy v Berlíně 18. 4. 1943 hovořil vedoucí kulturního oddělení říšského protektora Martin Wolf o „blízkém pokrevním příbuzenství českého národa s Němci“, ale i o „vyhlazení nežádoucích elementů“, v: Fremund, „Dokumenty“, dok. 17.

Lucerně. Odmítl i „povídačky o takzvaném vysídlování Čechů“. Kromě „přesunů usedlého obyvatelstva“ v důsledku „nezbytného budování vojenských cvičišť“ nalezlo v Protektorátu útočiště před bolševismem ne více než necelých 5000 prchajících německých soukmenovců, tedy pouhých 0,09 procenta ze všech zpět se navracejících osídlenců kmeny německého, prohlašoval pravděpodobně pod dojmem Goebbelsova cirkuláře. Naopak Benešovým stoupencům hrozil koncentračním táborem tím víc, čím víc bude Beneš pokračovat „v podvrtné činnosti“. ¹⁰³ Goebbels hodnotil tento „dosti divoký projev“ kriticky a pokoušel se podle vlastních slov „očekávanou škodu poněkud zmírnit tím, že ho nepustím do zahraničního vysílání“. ¹⁰⁴

Župní vedoucí sousedních žup si stěžovali na malý vliv na dění v Protektorátu. Strana má všude vůči státu vedoucí roli, vznáší na něj nárok i v Protektorátu, řekl župní vedoucí Jury na shromáždění 31. května a 1. června 1943, na které pozval jednak Franka, jenž však účast odřekl, jednak řadu jeho spolupracovníků. Tam Jury a župní vedoucí Horního Podunají Eigruher na příkladech řízení ve věcech přiznání státní příslušnosti a povolení ke sňatku požadovali, „aby ve výběru Čechů, kteří přicházejí v úvahu pro poněmčení, bylo konečné rozhodnutí v rukou nikoli SS, nýbrž NSDAP“, Henlein se k tomu však nijak nevyjadřoval. Dva dny předtím ovšem v Jablonci před 1040 „úředními činovníky“ prohlásil: „Slíbil jsem Vůdci, že po válce bude župa Sudety vyčištěna od Čechů.“ Eigruher zdůrazňoval přednost strany před SS: podle něho bylo „neúnosné zejména to, že o tom, který Čech obdrží německou státní příslušnost, rozhoduje SS (zmocněnci Hlavního úřadu rasového a osídlovacího a SD). SS je oprávněna rozhodovat jen o tom, koho do svých řad přijme ona sama. Pro přijetí mezi příslušníky německého národa, řekl, je nepochybně kompetentní strana, a ta se pak musí s přijatými Čechy mořit.“ ¹⁰⁵

103/ Frankův projev z 26. 2. 1943, Otištěno v: *Böhmen und Mähren. Blatt des Deutschen Reichsprotectors in Böhmen und Mähren*, Praha 1943, sešit 3/4, str. 36n.

104/ Goebbels, *Die Tagebücher*, díl II, sv. 7, str. 436, záznam z 28. 2. 1943 (v českém vydání *Deniků* není tato pasáž uvedena).

105/ Zápis vedoucího zvláštního oddělení kulturní politiky (W[olf]) z 10. 6. 1943, NA, 109-14 21, str. 10–13. K Henleinovu výroku srov. Fremund, „Dokumenty“, dok. 16, a Gebel, „*Heim ins Reich*“, str. 335, a Stanislav Kokoška, „Krise nacistické okupační politiky